№ 174 ՈՒՐԲԱԹ 9 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ 9 ՕԳՈՍՏՈՍԻ № 174

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ՄԻՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Խմբագրատան տէլէֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամէն լեզվով.
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն ТИФЛИСЪ, Редакція "МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal "MSCHAK".

[illegible]

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 5 ՌՈՒԲ.

[illegible]

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

[illegible] խորին վշտով յայտնում է ազգականներին և ծանօթներին [illegible]

ՍՏԵՓԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԱՖՐԱԶԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ կարճատև ծանր հիւանդութիւնից յետոյ, օգոստ. 6-ին, ցեր. ժ. 1-ին: Հոգեհանգիստը այսօր և վաղը՝ շաբաթ, երեկ. ժ. 6-ին Գոլովինսկի պր. տ. № 26. Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին։

623. 2—1

ՔՆՆՎՈՂ ՀԱՐՑԸ

I

Հայ ծխական-դպրոցական ուսուցիչների վերաբերութեամբ տեղի ունեցած վերջին կարգադրութիւնը, անշուշտ, պէտք է գրաւէր առանձին ուշադրութիւն մեր հասարակութեան կողմից և հասկանալի է այն շահագրգռութիւնը, որով դպրոցական շրջանները վերաբերվում են ներկայ գործին։

Դպրոցը կազմել է հայ հասարակութեան առանձին հետաքրքրութեան և հոգատարութեան առարկան։ Հայ դպրոցը ունեցել է յատուկ կազմակերպութիւն, ճանաչված կառավարութիւնից։ Այդ դպրոցի ղեկավարող վերահսկութիւնը յանձնված է եղել հայ հոգևոր իշխանութեան, դէպի որը եղել է որոշ հաւատ և վստահութիւն։

Անշուշտ, իւրաքանչիւր կառավարութիւն կը ցանկանայ տեղեկութիւն ունենալ պետութեան շրջանում գոյութիւն ունեցող հիմնարկութիւնների և նրանց գործունէութեան մասին։

Եւ բնականաբար՝ կառավարութիւնը ճանաչելով որոշ ինքնավարական կազմակերպութիւն հայ դպրոցական ասպարէզում, հետամուտ է ունենալու տեղեկութիւններ հայ դպրոցի վերաբերութեամբ։

Սակայն եթէ այդ տեղեկութիւններ ժողովելը և հետամուտ լինելը այն ձևով են կատարվում, որ խախտում են դպրոցական կազմակերպութեան այն ինքնուրոյնութիւնը, որը շնորհված է դպրոցին, դա մի գործ է, որը կարող է անհանգստութեան և վրդովմունքի դուռ բանալ։

Եւ ահա կարևոր է, որ որոշակի պայմանաւորութեամբ առ միշտ ձևակերպված լինէր տեղեկութիւններ ըստանալու այն պահանջը, որը առաջադրվում է հայ դպրոցին՝ չը շօշափելով այդ դպրոցին յատկացված ինքնուրոյնութեան այն տարրերը, որոնք ճանաչված են 1874 թւի օրէնքով։

Այն դէպքերը, որոնք տեղի են ունեցել անցեալում մեր դպրոցական աշխարհում, տուել են մեզ ապացոյցներ, որ յաճախ խառնվել են այն սահմանները, որոնք բաժանում են դպրոցի իրաւասութեան ամբողջութիւնը այն հետամտութիւնից, որ ցանկացել են ունենալ կենտրոնական վարչութեան օրգանները։ Եւ բնականաբար՝ այնտեղ, ուր այդ սահմանների վերաբերութեամբ ծագել են թիւրիմացութիւններ, առաջ են եկել անախորժութիւններ, որոնք ստեղծել են փոխադարձ անվստահութեան երևոյթներ մի այնպիսի անմեղ և սուրբ ասպարէզում, ինչպէս է կրթականը։

Ժամանակակից այն բէալ խնդրում, որ դրված է մեր առաջ, բաւականաչափ պարզ չէ մեր հասարակութեան համար, թէ ինչ է այն պահանջը, որ վարչութիւնը առաջադրում է հայ դպրոցական շրջաններին։ Հասարակութիւնը, անշուշտ, ցանկանում է, որ հայ դպրոցական այն սրբագործված դրութիւնը, որը սահմանված է 1874-ի օրէնքի իմաստով, մնայ անխախտ։

Եւ Վեհափառ Կաթողիկոսի դիմումը, որը նա արել է կառավարութեանը, նպատակ ունէր ազատ պահել հայ-ծխական դպրոցը նոր ձևականութիւններ կատարելու պարտաւորութիւններից և միջամտութեան ենթադրելի անակնկալներից։

Որքան քիչ լինեն պաշտօնական ձևականութիւնները դպրոցական գործում, որքան աւելի լայն վստահութիւն տրված լինի ժողովրդի զէմստվային ոգուն և իրաւասութեան, այնքան աւելի ճոխ կը զարգանայ դպրոցական գործը և նուազեցված կը լինէին թիւրիմացութիւնները կրթական կազմակերպութեան մէջ։

Ս. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Հռոմ.—«Պօպօլօ-Րօմանօ»-ն վճռականապէս հերքում է Պարիզում լոյս տեսած այն տեղեկութիւնը, թէ իտալական դեսպանութիւնը Կ. Պօլսում մշակել է մի մանրամասն նախագիծ «Ադանայի վիլայէթը խաղաղ կերպով մտնելու» մասին։

Իտալիան, արագ առաջադիմութիւն անելով տնտեսական ասպարէզում, ուշադրութիւն է դարձնում այն բոլոր տեղերի վրա, ուր կարելի է տեղաւորել բանւոր ոյժերը և ուր աշխատանքը աւելի լաւ է գնահատվում անկախ նրանից, թէ խօսքը Փոքր Ասիայի մասին է, թէ մի այլ որևէ երկրի մասին։

(Պ. Հ. Գ.)

ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ

Դժբաղդ Հայաստան

Բիթլիս, 24 յուլիս

Ցաւալի է, որ կանոնի սուլթան Սիւլէյմանի այն խօսքը, թէ «Աշխարհը մի դպրոց է, ուր դժբաղդութիւնն աւելի մեծ ուսուցիչ է մարդուս՝ քան երջանկութիւնը», երբէք նկատի չէ առնուած իր յաջորդ թիւրքերէն։

Թիւրքիա կրկնակ դարերէ ի վեր տևող իր անկման շրջանի օրերուն և նամանաւանդ վերջին ռուս և թիւրք պատերազմէն մինչև օրս իր տեսած դժբաղդութիւններէն երբէք դաս չէ առած։ Անոր համար հոգ չէն կազմեր եւրոպական պետութեանց ազդարարութիւնները, քաղաքակիրթ աշխարհին արտայայտած նողկանքն ու զզւանքը, մամուլներու մեղադրանքներն ու լուտանքները. նա կերևի թէ քաշլերուած 500 տարիներէ ի վեր Հայաստանին մէջ հետևած իր քաղաքականութեան արդիւնքէն—որով յաջողեր է զուտ հայերով բնակուած Հայաստանը դատարկել հայերէն և լեցնել քիւրդերով—կը շարունակէ դեռ քանդել Հայաստանի տակաւին կանգուն մնացած միակ պատն ալ, որուն փլատակներուն տակ պիտի մնան նախ ինքն և իր կրօնակից քիւրդերն և ապա հայերը, ինչպէս եղաւ Րումելիին մէջ։ Այսպէս՝ նա դեռ կը շարունակէ քալել անայլայլօրէն, միշտ հիւանդոտ ու վիրաւոր անարդարութեան փշոտ ճամբաներէն՝ սպաննելով ու ջարդելով հայերը։

Նորէն շաբթուս Դիարբէքիրի Հէսիրեն և Մխոթի կողմերը ասպատակող Ռաշմանի քիւրդերը սպաննեցին 4 հայեր, ինչպէս Խերոնի, Ալիքանցի վրանաբնակ քիւրդերը թասուցի հայ մը։

Եգիրնէի վերագրաւումէն վերջը թէ Դիարբէքիրի և թէ Բիթլիսի խլամ բնակչութեանց տրամադրութիւններն աւելի վատթարացեր են. կարծելով թէ հայերը մեղսակցութիւն ունեցեր են Բալկանի պետութեանց հետ, շարունակ կը հայհոյեն ու կոտորած կը սպառնան։ Թիւրքերու բանակին Եգիրնէի մէջ ըրած մուտքն աւետող հեռագրէն վերջն է, որ տակաւին անծանօթ քիւրդ մը կողմէ կը սպաննուի առջի օրը Դիարբէքիրի մէջ ուրֆացի կառապան հայ մը։ Տիրող կացութեան և տեղի ունեցող սպաննութեանց հանդէպ երկու կուսակալութեանց կառավարութիւնները կը շարունակեն մնալ ինչ որ էին, այսինքն թշնամի՝ հայերուն և բարեկամ քիւրդերուն։

Կառավարութիւնն (եթէ երբէք կարժէ տալ այս անունը) առանց սպասելու գէթ, որ հայ գիւղացին իր խուրձերը կապէ, շաբթուան մէջ գիւղերու տասանորդի տուրքն աճուրդի ձևի ներքև ծախեց քիւրդ աւազակ միւլթէզիմներուն, որոնք 100 տնուոր Տափվանք հայ գիւղի տասանորդը՝ 700 լիրայի, ուրիշ 350 տուն ունեցող Մշոյ Խասգեղինն՝ 1000 լիրայի առին, իսկ անդին նոյն գիւղերէն աւելի մեծ և աւելի հարուստ քիւրդ բնակչութիւն ունեցող գիւղերը 250 լիրայէն 10 լիրայի գներ են. այս համեմատութեամբ և արժէքով՝ նաև հայաբնակ ու քիւրդաբնակ ուրիշ գիւղերը։

Միևնոյն կլիմային ու տնտեսական պայմաններուն ներքև, իրարու գրեթէ դրացի՝ այդ գիւղերու տասանորդական գնահատման տարբերութեան պատճառները փնտռելու համար հեռու երթալու չէ. մէկուն ղեւանածը Մէհմէդը, իսկ միւսինը Քրիստոսն ըլլալով, վերջնոյս ճակատագրականօրէն սահմանուած է աշխատիլ և կերակրել առաջինը, գէթ Թիւրքիայի մէջ։ Թիւրք կառավարութիւնը միջնորդի դեր կը կատարէ այդպիսի պարագաներուն. նա հայ գիւղն ու գիւղացին իր տարեկան աշխատանքովը կը յանձնէ քիւրդ միւլթէզիմին, որ հարստահարէ ու ապրի, ինքն ստանալով իր միջնորդչէքը ի վնաս հայուն։

Հակառակ թէ հայ ազգն իր գիւղացիովը ու պատրիարքարանովը, իր բերանովը ու մամուլովը յաճախ կը բողոքէ, ի մէջ այլոց, տասանորդի տրոց այս եղանակաւ գանձման դէմ, բայց կառավարութիւնը այս երկիրներուն մէջ հայերը ջնջելով Հայաստանը զուտ Քիւրդստանի վերածելու համար՝ իրեն հետևած հարըստահարիչ քաղաքականութեան միջոցներէն մէկը սեպած է և կը շարունակէ ի գործ դնել զայն հին րէժիմի տասնեակ տարիներէն ի վեր։ Թիւրք բռնապետական րէժիմը փոխուեցաւ, բայց օրէնքները, քաղաքականութիւնն ու մարդիկը չփոխուեցան, և ճիշդ այդ պատճառով է, որ Թիւրքիա երէկ Տրիպօլիսը, այսօր Րումէլին կորսնցնելէն վերջը վաղն անպատճառ Հայաստանը և միւս օրն ալ մնացածը ձեռքէ պիտի հանէ։

Սպասենք որ տեսնենք։

Մշեցի

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶՈՒՄ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

7 օգոստոսի

Սոֆիա.—37 մակեդոնացի բուլգարներ, ի թիւս որոց Ուսկիւբից արտաքսված 15 աւագներ և 22 ուսուցիչներ, իրանց ընտանիքներով Պերօյի վրայով եկան Ցարիբրոդ, ուր նրանց միացան Կրուշեվից եկած 7 նօտաբլներ։

Լօնդօն.—Րէյտէրի գործակալութեան ասելով՝ պետութիւնները քննում են Կ. Պօլսում նոր առաջադրութիւն անելու հարցը՝ թիւրքական զօրքերը Թրակիա արշաւելու առիթով։

Սոֆիա.—Բօլգարական սակաւաթիւ քաղաքապահ զօրքի հետ ընդհարվելուց յետոյ, թիւրքերը վերջնականապէս գրաւեցին Քիւչիւք-կավակը և բօլգարների կոտորած առաջ բերին։

Քննադատելով ֆրանսիական մամուլի արշաւանքը բօլգարների դէմ, «Միր» լրագիրը յայտնում է, որ դրա պատճառը անհասկանալի է։ Ֆրանսիացի էտնօգրաֆները Մակեդօնիան ընդունել են իբրև բօլգարական երկիր, իսկ բօլգարական գազանութիւնները կը ստուգվեն միջազգային քննութեամբ։ Բաւական է ասել, որ պատերազմը մղվում էր բօլգարներով բնակեցված երկրում, ուստի բօլգարական զօրքերի գործած անգթութիւնների մասին տարածվող լուրերին պէտք է վերաբերվել զգուշութեամբ։ Դիպլօմատիական տեսակէտից Բօլգարիան կաշկանդված է պատմական կապերով Ռուսաստանի հետ և միշտ աւելի հակված է եղել երրեակ համաձայնութեանը, քան եռապետական դաշնակցութեանը. բայց միևնոյն ժամանակ Բօլգարիան ոչ մի շահ չունէր գործելու եռապետական դաշնակցութեան պատկանող այս կամ այն պետութեան դէմ կամ գրգռելու նրան մի այլ խմբակի պատճառով։

Կ. Պօլիս.—Մեծ վէզիրը, այցելելով ռուսաց դեսպանին, յայտնեց, որ Դէդէաղաչը գրաւելու և Բօլգարիայի սահմանները մտնելու թիւրքերի դիտաւորութեան առիթով տարածված լուրերը բոլորովին հիմք չունեն։ Միայն ռազմական նկատումներով և ստոյգ ոչինչ չիմանալով բօլգարների դիտաւորութեան մասին, թիւրքերը անցել են Մարիցան։ Մեծ վէզիրը թիւրքական զօրքերի հրամանատարին վճռական հրաման է ուղարկել յետ կանչել այդ զօրքերը։

Կ. Պօլիս.—Բ. Դուռը, շրջաբերական նօտա է ուղարկել, յայտնելով որ Թիւրքիան դիտաւորութիւն չունի և ոչ մի դէպքում անցնել Մարիցայից այն կողմ և հարկադրված էր ժամանակաւորապէս գրաւել մի քանի կէտեր մահմեդականների վերաբերմամբ բօլգարների կատարած անգթութիւնների շնորհիւ միայն։ Վերջում նօտան յայտնում է, որ գեներալիսիմուսին հրաման է ուղարկված Մարիցայի այն կողմից յետ քաշվել, և խնդրում է պետութիւններին հարկադրել Սօֆիայի կաբինէտին վերջ տալու բօլգարների անգթութիւններին։

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

(ԼՐԱԲԵՐԻ ՄԸ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ)

—о—

ՏԱԳՆԱՊԸ ՕՐԷ ՕՐ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

Կ. Պօլիս, 1/14 օգոստոս

Իրարու կը յաջորդեն դէպքերը գահավէժ ընթացքով մը, և եթէ հաւատ ընծայել կարելի է Անգլիոյ արտաքին գործոց մինիստրին խօսքերուն, աղէտ մը կը սպառնայ Թիւրքիոյ։

Բալկանեան եղբայրասպան պատերազմը խորախորհուրդ վճռականութեամբ մը և անսպասելի արագութեամբ մը շուտով յանգեցաւ եզրակացութեան մը և արագ լուծումի մը, որուն ոչ ոք կը սպասէր, դրուած ըլլալով միշտ դիւանագիտութիւն ըսուած մեքենային ծանօթ դանդաղութիւնը։

Որչափ ատեն որ բալկանեան պետութիւնները զէնքով իրարու դէմ կը պայքարէին, միշտ Թիւրքիոյ համար շանսեր կար յաջողութիւններու ու առաւելութիւններու, ինչպէս նաև բալկանեան պետութիւններէն իւրաքանչիւրին հետ առանձին-առանձին համաձայնութիւններու գալու։

Ճիշդ այս քաղաքականութիւնը հետապնդեց Բ. Դուռը, միևնոյն ատեն թէ դարպաս ընծայելով և թէ սպառնալով Բուլգարիոյ, Սերբիոյ և Ցունաստանի, որոնց կուզէր օժանդակութեան խոստումով կամ նոր պատերազմի մը սպառնալիքով հարկադրել իր կամքը և իր վնասը մասամբ դարմանել։

Բալկանեան պետութիւնները սակայն ինչպէս զինուորական զօրութեան, նոյնպէս նաև դիւանագիտութեանց մէջ աւելի ճարպիկ հանդիսացան, քան Բ. Դուռը, և իւրաքանչիւրն ալ պատուիրակներ ղրկելով բանակցութեան ձեռնարկեցին և քնացուցին Բ. Դուռը՝ մինչև որ իրենց ներքին հաշիւները կարգադրեցին։

Այսօր, Բուքրէշի հաշտութիւնը կնքուած օրը, Բ. Դուռը երբէք ունէ առաւելութիւն չէ բերած ձեռք, և ոչ ալ ունէ նպաստաւոր համաձայնութիւն կնքած է իր երբեմնի թշնամիներէ մէկուն հետ, որոնց հանդէպ կը մնայ նոյն այն նախկին պարտեալը։ Ասիկա դիւանագիտական մեծ ձախողում մըն էր և շատ գեղեցիկ առիթ մը, որ փախցուց Բ. Դուռը, որ փոխանակ իրական ու դրական արդիւնք մը հետապնդելու, Միդիա-Էնոս գիծէն դուրս խոյանալու տխմարութիւնը գործեց։

Եւ ահա հազիւ թէ բալկանեան պետութիւնները խաղաղութիւնը կնքեցին, Թիւրքիան կը մատնուի ծանր տագնապի։

Դեսպաններու բերանացի զգուշացումը առաջին քայլն էր, որ առնուեցաւ Թիւրքիոյ դէմ, և որքան որ Եւրոպայի համաձայնութիւնը խարխուլ և ներքին անհամաձայնութիւնները որոշ, սակայն եւրոպական ներդաշնակութեան երկու ընդդիմամարտ հոսանքներու Բալկանով ամենէն աւելի շահագրգռուող երկու ներկայացուցիչները—Ռուսիա՝ երրեակ համաձայնութեան կողմէ և Աւստրիա՝ երրեակ նիզակցութեան կողմէ—կատարելապէս համաձայն են Բուլգարիոյ շնորհուկ ընելու և Թիւրքերը Եդիրնէէն հանելու համար։

Հետևաբար եւրոպական համաձայնութիւնը առաջին քայլը առնելէն յետոյ հաւանական չէ որ կասի և վարանի անոր յաջորդ քայլերն ալ առնելու։

Բ. Դրան դեռահաս քաղաքագէտները, Շկոտրայի օրինակը աչքի առջև ունենալով և եւրոպական դիւանագիտութեան հզօր ջանքերը տեսնելով հանդերձ՝ համերաշխ գործակցութիւնը չեղծանելու մասին, դեռ կը յուսան Եդիրնէ մնալ՝ պոռոտախօսութիւններով և վայրագ յայտարարութիւններով։ «Կամք ու կը մնամք». ահա կարգախօսը, որուն կը հնազանդի բովանդակ Թիւրքիա։

Բ. Դուռը Եւրոպայի հաւաքական կամքին առջև փոխանակ հնազանդելու և տեղի տալու՝ յուլիս 29-ին տուաւ իր պատասխանը, որուն պատճէնը ահաւասիկ.

«Պատասխանելով այն յայտարարութեան, զոր ձեր վսեմութիւնը հաճեցաւ ընել ինձ իր կառավարութեան անունով, կը փութամ ծանուցանել իրեն, թէ կայս. կառավարութիւնը, ամեն նկատումներէ անկախաբար, միշտ ջանացած է համակերպիլ Լօնդօնի դաշնագրով հաստատուած սկզբունքներուն։ Այսու ամենայնիւ, եթէ Էնոս-Միդիա գծին վերաբերեալ տրամադրութիւնը չէ կրցած յարգել, ինչպէս յարգած է նոյն դաշնագրին միւս տրամադրութիւնները, պատճառն այն է, որ կայս. կառավարութիւնը միջամտելու հարկեցուցիչ և տխրողական պարտաւորութեան մէջ գտնուած է արգիլելու համար սիստեմատիկ բնաջնջումը ժողովրդոց, որոնց միակ յանցանքն է Էնոս-Միդիա գիծէն անդին գտնուիլ։ Բաց աստի, ոչ նուազ հարկեցուցիչ պարտաւորութեան մէջ կը գտնուի ապահովել սահմանագլխի գիծ մը, որ կարենայ երաշխաւորել մայրաքաղաքին և նեղուցներուն ապահովութիւնը և հետևապէս կարելի ըլլայ բնական և տևական յարաբերութիւններ հաստատել դրացի պետութեանց հետ։ Խորին շնորհակալութեամբ կը դիտեմ, թէ ձեր վսեմութիւնն իր յայտարարութեան մէջ կընդունի այս վերջին անհրաժեշտութիւնը, զի ատոր մէջ կը տեսնեմ կայս. կառավարութեան հետևած ուղղութեան մէկ արդարացումը։ Վստահելով մեծ պետութեանց արդարասէր ոգիին, ջերմապէս կը յուսամ, թէ անոնք պիտի հաճին ընդունիլ նաև, թէ 1913 յուլիս 19-ի իր զեկոյցին մէջ կայս. կառավարութեան գծած սահմանագլխի գիծը միակն է, որ կարենայ լրացնել բաղձացուած ապահովութեան և տևականութեան պայմանները»։

Այս պատասխանը, որ հակառակ իր մեղմ ու պաղատական ոճին մերժողական է, կարծես թէ աղէտի մը նախատեսութեամբ գըրուած է։ Սակայն այսքան նախազգուշութիւնն ալ կը դատապարտուի Իթթիհադի կողմէն, որուն կարմիր օրգանը, «Թասֆիրը Էֆքեար», «այս պատասխանը հանրային կարծիքին սպասած ձևն ու հանգամանքը չունի» կըսէ։

Արդեօք ինչ ձևով կուզէր, որ պատասխանած ըլլար Բ. Դուռը հանրային կարծիքին սպասած ձևով պատասխան մը տուած ըլլալու համար։

Կերևայ թէ «Թասֆիր Էֆքեար» կուզէր կծու բառերով պատասխանել Եւրոպային և աւելի վճռական ըլլալ։ Բիչ յետոյ իր գրած սա տողերը՝ երբ արտայայտութիւնը երկիրը վարող բռնակալ ու գաղտնի ոյժի մը շատ նշանակելի են։ «Մաղթելի է, որ Բ.

Դուան այս պատասխանով ինքզինքն անել ճամբու մը մէջ մտցուցած չըլլայ։ Ամեն պարագայի մէջ բնական է, որ նկատի առնուած են բոլոր կարելիութիւնները և քաղաքական պահանջումները։ Հաւանական չէ, որ պետութիւնները, որ անիրաւ գործ մը տեսած էին, մեր ծանուցագրին տրամաբանութիւնն ընդունելով կատարուած իրողութեան հաւանին, ուստի տարակոյս չկայ, որ Բ. Դրան պատասխանն անպատասխանի պիտի չթողուի և խնդիրը ժամանակ մը պիտի երկարի։ Վախճանը փութացնելու համար վճռականութիւն պէտք է»։

Սակայն այս տողերու մելանը չորցած չէր, երբ Թիւրքական այս մտայնութեան դեղաթափ սըր Էդուարդ Գրէյի յայտարարութիւնները հեռագիրները հաղորդեցին։

Աւելորդ է ըսել, թէ ամեն մտքի վրայ տիրապետող կասկածները աւելի ծանրացան։

Թիւրք խելահաս շրջանակներու մէջ իսկ այլ ևս ամէն կասկած վերցած է, թէ Էդիրնէ չպիտի ձգուի Թիւրքիոյ։

Գրագէտ զինուորական մը, որուն այս մասին կարծիքը հարցուցած էի, առանց վարանման պախարակեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը, յայտնելով թէ օսմանեան կառավարութիւնը 1886-էն սկսեալ այնքան մեծ հողաբաժիններէ հրաժարած է, որ քիչ մը աւելի կամ պակաս հողի կտորէ մը հրաժարիլ նշանակութիւն չունի և Էդիրնէ ևս նշանակութիւն չունի այս տեսակէտով։ Գլխաւոր նպատակը Թիւրք պետական անձնաւորութեանց՝ պէտք է ըլլայ Թիւրքիան փրկել բաժանման վտանգէն, մինչ Էդիրնէն գրաւելը և զայն Եւրոպայի կամքին հակառակ բռնի պահելը ճիշդ այդ վտանգին դիմել է։ Հետևաբար սոսկալի և ծանր սխալ մըն է, որուն հետևանքը աղէտալի կրնայ ըլլալ այս երկրին համար։

Այս ազդարարութիւնը սակայն դժբաղդաբար շատ քիչերը ունին Թիւրքերուն մէջ, և ինչպէս կերևայ՝ իրապէս Անատոլուի շուրջը խնդիր մը պիտի ծագի։

Էդուարդ Գրէյի յայտարարութիւններուն լուրը հասնելէն անմիջապէս յետոյ՝ ռուսական դեսպանը և Անգլիոյ գործակատարը միևնոյն ատեն ներկայացան եպարքոսին և, կըսուի թէ, հայկական բարենորոգմանց խնդիր յարուցին։

Այս տագնապը, որ նոր կը ստեղծուէր երբ դժուար Բ. Դրան դէմ, շատ մեծ տպաւորութիւն ըրաւ։

Եպարքոսը անմիջապէս Թիւրք կարևոր լրագիրներու խմբագիրները իր մօտը կանչեց և անոնց հրահանգներ տուաւ։

Կըսուի թէ՝ Ռուսիոյ և Անգլիոյ դեսպաններուն դիմումը ծանրակշիռ հանգամանք մը ունի, սակայն տակաւին անոր բնոյթ և ինչ ըլլալը կարելի չէ եղած ճշդել։

Հայորդի

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

7 օգոստոսի

Պետերբուրգ.—Ցերեկվայ ժամը 12-ին Նոր Պետերհօֆից Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը Թագուհի Կայսրուհու, Գահաժառանգ Արքայորդու և Օգոստափառ Աղջկանց հետ միասին Կայսերական գնացքով մեկնեց դէպի Հարաւային Ռուսաստան։ Ճանապարհ դնելու էին հաւաքվել Կայսերական Տան անդամները, պալատական մինիստրը, մինիստրների խորհրդի նախագահը, ներքին գործերի մինիստրը և այլ զինուորական և քաղաքացիական բարձրաստիճան անձինք։

—

Բաքու.—Իրանց տնտեսական պահանջների բաւարարութիւն ստանալով 9 ֆիրմաների 808 բանւորները վերսկսեցին աշխատանքները։

—

Կիէվ.—«Շատօ-դէ-Ֆլեօր» այգում կրօսանքի ժամանակ 5000-ից աւելի ամբոխի ճնշումից վանդակները պոկվեցին, պոկվեց և սանդուղը, որի միջոցին վնասվեցին 6 հոգի, 20 հոգի ջարդուածքներ ստացան։ Զինւոր պահակները մեծ դժուարութեամբ կարողացան ցրել ամբոխը։ Ամբոխի և ոստիկանութեան միջև ընդհարում առաջացաւ։

—

Ռիգա.—Ի նկատի առնելով նաւահանգստի բանւորների գործադուլի շարունակվելը, նաւատէրերը վճռեցին բանւորներ բերել տալ Ռուսաստանի խորքերից։

—

Պարիզ.—Կարնէգիի հիմնած միջազգային խաղաղութեան ֆոնդի վարչութիւնը յանձնաժողով է կազմել Բալկաններում կատարված անգթութիւնների և պատերազմի տնտեսական հետևանքների մասին քննութիւն կատարելու համար։ Վաղը այդ յանձնաժողովի մի քանի անդամները ուղևորվում են բալկանեան առանձին պետութիւնները. անդամների թւումն է Պետական Դումայի անդամ Միլիւկովը։

—

Լոնդոն.—Բէտֆորտում սուֆրաժիստուհիները հրդեհել են պահեստը։ Վնասները հասնում են 200 ֆունտ ստերլինգի։ Հրդեհի տեղում գտնված են սուֆրաժիստական բրօշիւրներ։

—

Շանխայ.—Հաղորդում են, որ Նանկինը վերցրել են հիւսիսային զօրքերը։

—

Մեքսիկա.—Տակուբայայում պատահած պայթիւնը առաջացել է էլեկտրաքարշ վագոնը ուժանակ տանող սայլին ընդհարվելուց։ Սպանված են ու վիրաւորված 100 հոգի, գլխաւորապէս կանայք ու երեխաներ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ-ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԵՂԱԾ ՎԵՐՋԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

IV

Երբ մղվում էր կաթողիկոսական ընտրութեան պայքարը, «Մշակը» կողմնակից չէր Սուրէնեան արքեպիսկոպոսի և Մեսրոպ եպիսկոպոսի ընտրութեան, մինչ «Հորիզոնը» ջերմ կողմնակից էր և իբրև արգումենտ առաջ էր բերում այն փաստը, թէ Սուրէնեան արքեպիսկոպոսը պաշտպան է ժողովրդապետական գաղափարների, իսկ Մեսրոպ եպիսկոպոսը, բացի դրանից, թէև պաշտպան չէ և ընտրական սիստեմի և դէմ է, որ առաջնորդները, յաջորդները նշանակվեն, այլ անհրաժեշտ է գտնում, որ նրանք ընտրվեն ժողովրդից։ «Հորիզոնը» քարոզում էր, որ Սուրէնեանի և Մեսրոպի օրով դեմոկրատական, ժողովրդապետական և ընտրական իրաւունքները լայն գործադրութիւն կը ստանան։ Բանը հասաւ այնտեղ, որ «Հորիզոնը» ներբողաբան Լէօի բերանով հաւատացնում էր հայ ժողովրդին, թէ Մեսրոպ եպիսկոպոսը բնաւ ոչ մի պաշտօն յանձն չի առնի՝ առանց ժողովրդի ընտրութեան։

Կարելի է ասել, դեռ չէր ցամաքել այն թանաքը, որով գրւում էին այդ յօդուածները, և ահա, յանկարծ, «Հորիզոնը» գտնում է, որ նոյն Սուրէնեանը «բիւրոկրատ» է և ոտնակոխ է անում ժողովրդական իրաւունքներն ու դեմոկրատական գաղափարները։ Բայց Մեսրոպ եպիսկոպոսին նա շարունակում է թողնել իր առաջին գնահատութեան մէջ։ Սլաքները, յարձակումները ուղղվում են միայն Գէորգ V-ի դէմ։

Մեզ կարող են առարկել. ինչ կայ, «Հորիզոնը» երէկ այլ գաղափար ունէր Սուրէնեանի մասին, բայց այժմ, տեսնելով որ սխալված է, յետ է վերցնում իր կարծիքը և յարձակվում է նրա վրա. մի՞թէ դա աւելի պատիւ չէ բերում նրան։ Մենք ուրախութեամբ կընդունէինք այդ առարկութիւնը, եթէ չունենայինք զօրեղ փաստեր դրա դէմ։

Մենք կը հաւատայինք «Հորիզոնի» անկեղծութեան, եթէ նա իր բողոքով, յարձակումներով հանդէս գար այն ժամանակ, երբ նոյնպէս լուրջ հարցեր կային և նոյնպէս լուրջ ու էական հարցեր լուծվեցին։ Մենք կը հաւատայինք «Հորիզոնի» անկեղծութեան, երբ նա նոյն վերաբերմունքը, որ այժմ ցոյց է տալիս Գէորգ V-ին, ցոյց տար և Մեսրոպ եպիսկոպոսին, երբ սա գործեց բոլորովին հակառակ այն գաղափարների, որոնցով առաջ նա առաջնորդված էր։

Ահա այդ փաստերը։

Հրապարակի վրա կար դրված թեմական խորհուրդների և ժողովների հարց։ Նա լուծվեց բացասօրէն։ Ինչո՞ւ «Հորիզոնը» չը բողոքեց, չը յարձակվեց Էջմիածնի դէմ։

Հրապարակի վրա կար դրված առաջնորդների ընտրութեան հարցը։ Նա լուծվեց բացասաբար։ Առաջ Ներսէս վ. Մելիք-Թանգեան նշանակվեց Ատրպատականի առաջնորդ. յետոյ Մեսրոպ եպիսկոպոս նշանակվեց Թիֆլիսի առաջնորդ։ «Հորիզոնը» ոչ միայն չը բողոքեց, ոչ միայն չը յարձակվեց Կաթողիկոսի, Մեսրոպ եպիսկոպոսի և Մելիք-Թանգեան վարդապետի վրա, որ սրանք ոտնակոխ արին ընտրական իրաւունքը, ոչ միայն չը պախարակեց Մեսրոպ եպիսկոպոսին, թէ ինչու դրժեց իր հաւատամունքներին (եթէ ճիշդ էին «Հորիզոնի» նախկին գովեստները, թէ Մեսրոպ եպիսկոպոսը անդրդուելի և համոզված պաշտպան է ընտրական իրաւունքի և երբէք չի խախտի իր այդ համոզմունքը), այլ և ողջունեց Մեսրոպի և Մելիք-Թանգեանի նշանակումները։

Ինչու այն ժամանակ այդպէս վարվեց։

«Հորիզոնը» շատ լաւ գիտէ, որ Մեսրոպ եպիսկոպոսն է բանակցութիւններ վարել ուսուցիչների խնդրի վերաբերմամբ. բայց նա նրան առանձնացնում է, որովհետև Մեսրոպ եպիսկոպոսը շարունակում է իր բարեհաճ վերաբերմունքը դէպի հորիզոնականները, մինչ այն աստիճան, որ «Հորիզոնի» կողմից վերցնում է իր համար «чиновникъ особыхъ порученiи» (ինչպէս Արշակ Ջամալեանին), աջակցում է «Հորիզոնին» տապալել «դպրոցական ֆօնդը» և աջողեցնել «գրական ֆօնդը», և այլն, և այլն։ Իսկ Մելիք-Թանգեանը նպաստում է Ցոլեան Դաւթեանների պէս ապիկարներին միայն Կենտրոնական դպրոցի տեսուչ։ Ուստի և նա, «Հորիզոնը», բարեհաճ է դէպի այդ անձինքը, գովում և ողջունում է նրանց, բայց Էջմիածինը, Գէորգ V Կաթողիկոսը, որոնք, վերջերս տրամադրութիւն ցոյց չը տուին կատարել նրանց բաղձանքը՝ յօբելեանական խնդրում, նա արժանի է համարում ամեն տեսակ յարձակումների և պախարակման։

Եւ, պատրուակ բռնելով մի հարց, որ, համեմատաբար, աւելի աննշան է, քան թեմական խորհուրդների և առաջնորդների ընտրական իրաւունքի ջնջման հարցերը, նա յարձակվում է Գէորգ V Կաթողիկոսի վրա, իբրև բիւրոկրատի և ժողովրդական իրաւունքները խախտողի։

Պարզ է, որ «Հորիզոնը» բնաւ չէ ղեկավարվում սկզբունքներով և գաղափարներով, այլ կուսակցական դիտումներով։ Եւ թող Մեսրոպ եպիսկոպոսը վաղն այլևս իր չինովնիկները, խորհրդականները չընտրէ հորիզոնականների շարքից, թող նա ձգտումն ցոյց տայ անկախօրէն գործելու, նա նոյնպէս կենթարկվի յարձակումների և պախարակումների։

Մենք անհրաժեշտ համարեցինք այս բացատրութիւնները տալ, մի աւելորդ անգամ համոզելու հասարակութեանը, թէ «Հորիզոնը» և հորիզոնականները երբ մէկի դէմ պայքար են սկսում, բնաւ չեն ղեկավարվում սկզբունքային կամ գաղափարական նկատումներով, այլ լոկ կուսակցական շահերով։

Եթէ, արդարև, վաղը Էջմիածինը և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հայոց ազգի և եկեղեցու որևէ էական իրաւունքի պաշտպանութեան մէջ թերանան, մենք առաջինը կը լինենք, ինչպէս միշտ եղել ենք, յարձակվող և պախարակող։ Բայց բնաւ մենք համամիտ չենք, որ յարուցված հարցի առիթով՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը լարէր իր յարաբերութիւնները ռուսաց կառավարութեան հետ, մի այսպիսի րոպէում, երբ լաւագոյն յարաբերութիւնների գոյութիւնը բարձր կառավարութեան և Կաթողիկոսի միջև անհրաժեշտ է։

Հ. Ա.

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԼՐԱԲԵՐ

III

Խանքենդ, 4 օգոստոսի

Ղարաբաղի հասարակական թմրած կեանքը, շնորհիւ թեմ. դպրանոցի 75-ամեայ յօբելեանի, արթնացել է։

Յօբելեանը, ինչպէս յայտնի է, կատարվելու է ամսիս 10—11-ին։ Եւ այդ առիթով Շուշում արագ պատրաստութիւն է տեսնվում. ամենուրեք ուրախ տրամադրութիւն է տիրում։

Եւ այդ շատ բնական պէտք է համարել, քանի որ յօբելեանի առիթով բարեզարդ ղարաբաղցիների առատ նուիրատւութիւններով ապահովվում է բոլորի համար թանգագին մի անհրաժեշտ հաստատութիւն, մի կարևոր կրթական ֆակտոր, ինչպիսին է Ղարաբաղի թեմ. դպրանոցը, որ ինչպէս իր գոյութեան օրից մինչև այժմ Ղարաբաղի մտաւոր սերնդին տանել, դաստիարակել և հասարակութեան պիտանի անդամներ և գործիչներ՝ այնպէս էլ յառաջիկայ պէտք է նրան օգտակար լինի, ի հարկէ աւելի բարեկարգ պայմաններում։

Բաց երևոյթն՝ թեմի կառավարիչ Զաւէն վ. ամեն կերպ աշխատում է յօբելեանի տօնակատարումը փառաւոր և շքեղ կացուցանել։ Նրէկ էլ, ամսիս 3-ին, Շուշուց մի խումբ հոգևորական և աշխարհական մարդիկ, որոնց հետ և Շուշու գաւառապետը, Զաւէն վարդապետի գլխաւորութեամբ, գնացին Գանձասարի վանքը, այնտեղ հանգչող Ղարաբաղի առաջնորդ և թեմ. դպրանոցի հիմնադիր Բաղդասար եպիսկոպոս մետրոպոլիտի գամբարանի վրա պատշաճ պատարագ մատուցանելու և հոգեհանգիստ կատարելու համար, միաժամանակ դրանով երախտամատոյց լինելու Ղարաբաղի մտաւորապէս վերածնութեան ռահվիրային։

Ինչպէս լսում ենք, Շուշուց մի յատուկ պատգամաւորութիւն է գնացել Էջմիածին Վեհափառ Կաթողիկոսին հրաւիրելու համար՝ ներկայ լինելու յօբելեանին. պատգամաւորութիւնը նաև խնդրել է Վեհափառին, որ, ի տրիտուր Զաւէն վարդապետի եռանդուն աշխատանքի, եպիսկոպոսացնէ և Ղարաբաղի առաջնորդ հաստատի։ Վեհափառը, ըստ ասութեան, հնարաւոր չէ գտել իրան յօբելեանին ներկայ լինելու, իսկ խոստացել է կատարել պատգամաւորութեան խնդիրը՝ Զաւէն վարդապետին եպիսկոպոս ձեռնադրելու և Ղարաբաղի առաջնորդութեան պաշտօնում հաստատելու մասին։

Յօբելեանի առիթով դրսից էլ նւէրներ են սպասվում։

Ցանկալի է, որ յօբելեանը բացի շքեղ, փառաւոր լինելուց նաև էական արդիւնք տայ։

Ա. Ասլանեան

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՆԱՒԹԱՇԽԱՐՀԻՑ

XIV

Հայկական գաղութի ժողովարանը

Բաքու, 1 օգոստոսի

Բաքուից ընդամենը մի քանի վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվում է «Հայկական գաղութ» արուարձանը, որի բնակչութեան հսկայ մեծամասնութիւնը հայեր են։

Արուարձանը քաղաքի հետ յարաբերութիւն է պահպանում գիլիժաններով, որոնք աշխատում են մինչև երեկոյեան ժամը 9—10-ը, այնպէս որ տեղական բնակչութիւնը այդ ժամերից յետոյ համարեա թէ զրկված է քաղաք գալու հնարաւորութիւնից, որովհետև կառքերը գիշերը չեն համաձայնվում այնտեղ գնալու։ Այդ պատճառով այնտեղի բնակվողները միանգամայն զրկված են գիշերը որևէ տեղ յաճախելու հնարաւորութիւնից, ներկայացումներ, երեկոյթներ գնալ չեն կարողանում ու ստիպված են լինում տանը նստելու։

Ահա այդ բացը լրացնելու համար անցեալ տարի տեղացիք հիմնում են իրանց ակումբը, որը ներկայումս հայկական գաղութի ազգաբնակութեան միակ ժամանցի տեղն է։

Ունենալով սովորական ակումբների բոլոր բաժինները—թղթախաղ, լոտօ և այլն—ակումբի վարչութիւնը սակայն չէ մոռանում նաև իր անդամների միւս կարիքները և այս տարվանից հիմք է դրել կանոնաւոր ներկայացումների, երեկոյթների և մանկական առաւօտների։

Այդ մի մեծ պլիւս է ակումբի կեանքում, պլիւս, որը մեր ակումբներից համարեա թէ ոչ մէկը չունի։ Հասարակութիւնը, ակումբի անդամները միայն թղթախաղի ու լոտօյի կարիք չեն զգում, այլ նրանք ունեն և այլ՝ հոգեկան պահանջներ, որոնց բաւարարութիւն տալը ակումբի վարչութեան պարտականութիւնն է, և այդ պարտականութիւնը Հայկական գաղութի ակումբի աւագների խորհուրդը կատարում է ճշտութեամբ։

Ակումբը ունի տեղական պայմաններին բաւարարութիւն տուող մի յարմարաւոր դահլիճ, փոքրիկ, կոկիկ բեմով, իսկ ապագայում մտադրութիւն կայ աւելի յարմարաւոր թատրոնական դահլիճ կառուցելու ակումբի բակում։

Ուշադրաւ է այն փաստը—և ես ուրախութեամբ եմ այդ արձանագրում—որ երեկոյթների ու ներկայացումների օրերին ակումբում թղթախաղ և լոտօ չեն լինում։ Ցանկալի է նոյնպէս, որ ակումբում ստեղծվէր գր.-ընթերցարան, որը ներկայացումների հետ միասին կարողանար տեղական հասարակութեան համար նպատակայարմար ժամանցի տեղ ծառայել։

Առ այժմ ակումբում պարբերական ներկայացումներ են տրվում միայն հայերէն լեզուով՝ տեղումս բնակվող դերասան Գեւրակեանի ղեկավարութեամբ և տեղական ու քաղաքի սիրողների մասնակցութեամբ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄ. ԴՊՐՈՑԻ ԱՆՑԵԱԼԻՑ

I

Ղարաբաղի թեմական հոգևոր դպրոցը հիմնել է թեմի առաջնորդ Հասան-Ջալալեան իշխանական տոհմից Բաղդասար արքեպիսկոպոս Հասան-Ջալալեանը, որ կրում էր միտրոպօլիտի կոչում։ Նրա հիմքը դրըված է 1838 թւին։ Սկզբնական տարիներում այդ հոգևոր դպրոցը այնքան ընդունելութիւն և համակրանք չէ գտել ժողովրդի կողմից։ Հարևան երկիրների թշնամիներից աւերված Ղարաբաղը դեռ գտնվում էր մղձաւանջի ներքոյ, մարդիկ կորցրած ունէին ուշ ու միտքը և միայն մտածմունքի առարկան առօրեայ հոգսերն ու դարդերն էին։ Ուսման, դաստիարակութեան, գիտութեան և կրթութեան կարիքը այն ժամանակ ժողովուրդը դեռ չէր զգում։ Այդ պատճառով էլ՝ նորաբաց դպրոցի գործերը շատ դանդաղ էին առաջ գնում, երբեմն բաց, երբեմն փակ։

Սակայն այդպէս չէր մտածում նրա հիմնադիր Բաղդասար արհին, Ղարաբաղի միտրոպօլիտը։ Նրա ցանկութիւնն էր այդ դպրոցը իր կենդանութեան ժամանակ ծաղկած ու բարգաւաճ տեսնել։ Նա ղարաբաղցիների վերածնութիւնը, եկեղեցու պայծառութիւնը, մայրենի լեզուի հաստատուն մընալու հիմքը միայն գտնում էր այդ դպրոցի մէջ և ամեն ճիգ ու աշխատանք գործադրում էր նրան կենդանի պահել։

1838 թւից մինչև 1860 թիւը այդ դպրոցը կառավարել և խնամել են ինքը Բաղդասար արհին և կոնսիստորիան։ 1858 թ. վախճանվում է Բաղդասար արհին։ Նրան հետևող առաջնորդի ընտրութեամբ Մատթէոս I կաթողիկոսը 1860 թ. յունիսի 15-ին № 322 կոնդակով հաստատում է այդ դպրոցի հոգաբարձական առաջին կազմը, որի անդամներն էին՝ Աբրահամ-բէկ Մադաթեանը, Համբարձում-աղա Հախումեանը, Աբրահամ Խանդամիրեանը, Սարգիս Մադաթեանը և Նուխեցի Յովհաննէս-բէկ Եւլչիբէկեանը։

II

Մեր հոգևոր դպրոցի մէջ խռովութիւն և խլրտում շարունակ ձգել են տեղական առաջնորդները կամ սրանց արբանեակ կոնսիստորիայի ծառայողները։ Կարևոր դէպքում, նրանք, խնդրին աւելի սուր կերպարանք տալու համար, առաջ են քաշել նաև ժողովրդին։ Ժամանակ առ ժամանակ մեր թեմ. դպրոցի հոգաբարձուները չը յարմարվելով առաջնորդների հետ, կամ այս վերջիններս հոգաբարձուների հետ՝ իրար ընդհարվելուց միշտ վնասվել է դպրոցը։ Մեր դպրոցի մէջ առաջին խռովութիւնը և խլրտումը սկսվել է 1863—64 թւին։ Դպրոցի հոգաբարձուներից մէկը՝ Համբարձում-աղա Հախումեանը Թիֆլիսում այցելելով Ներսիսեան դպրոցը և տեսնելով նրա ծաղկեալ վիճակը խիստ ուրախանում է և ցանկանում Ղարաբաղի դպրոցն էլ այդ վիճակում տեսնել։ Նրա մէջ զարթնում է ցանկութիւն այնպիսի մի տեսուչ գտնել, որ դպրոցը բարձրացնէ իր կոչման համապատասխան։ Նա դիմում է շատ մարդկանց իրանց դպրոցի համար մի յարմար և հաւանելի տեսուչ գտնելու։ Ամենքն էլ մատնացոյց են անում Պետրոս Շանշեանին։

Համբարձում-աղա Հախումեանը 1863—64 թ. Պետրոս Շանշեանին առած գալիս է Շուշի։ Նրան յանձնվում է դպրոցը կարգաւորելու, ուսուցչական խումբ կազմելու և առ հասարակ դպրոցը վերածելու որոշ կարգ ու կանոնի։ Պետրոս Շանշեանը, որպէս տեսուչ, եռանդով սկսում է իր գործը, կազմում է ուսուցչ. խումբ, հրաւիրում է նաև երիտասարդ Գաբրիէլ Մուրադեանին որպէս ուսուցիչ։ Գործը, ուսումը մտցվում է որոշ կարգ ու կանոնի տակ, ամենը մէկը բարեխղճօրէն սկսում է իր գործը առաջ տանել։ Վերջապէս տեսուչ, հոգաբարձու և առաջնորդ ձեռք ձեռքի տուած գործում են դպրոցի պայծառութեան և լուսաւորութեան օգտին։

III

Բաղդասար արհին մեռաւ 1858 թ.։ Նրա մարմինը Շուշի բերդաքաղաքից փոխադրել էին Գանձասարի հռչակաւոր նախկին կաթողիկոսարանը և ամփոփել այնտեղ։ Նրա մահից յետոյ թէև Շուշի եկաւ Դանիէլ վ. Շահնազարեանցը, բայց շուտով յետ կանչվեց. նրանից յետոյ թէև եկաւ Գէորգ վարդ. Արամեանցը, բայց սա էլ երկար չը մնաց Շուշում, փոխադրվեց Նուխի և այնտեղ էլ անժամանակ եղաւ։ Վերջապէս առաջնորդական պաշտօնով Շուշի եկաւ Վարդան եպ. Օձնեցին։ Սրա օրով՝ առաջնորդի, թեմ. դպրոցի հոգաբարձուների և տեսուչի միջև սկսվում է առաջին և սարսափելի խռովութիւնը։ Առաջնորդը իր արբանեակներով գործում էր հոգաբարձուների և տեսուչ Պետ. Շանշեանի դէմ, իսկ այս վերջինները՝ առաջնորդի։ Երկու կողմն էլ միջոցների մէջ խտրութիւն չը դնելով՝ սինօդի և Մատթէոս կաթողիկոսի առաջ սևացնում էին իրար։ Վարդան եպ. կաթողիկոսին ուղղած իր մի շարք գրութիւններով ասում էր, թէ Շանշեանը դպրոցում լիւթերականութիւն է քարոզում և մօտ ապագայում դպրոցում և քաղաքում բուն կը դնի լիւթերականութեան աղանդը, ուստի խնդրում էր նրան հեռացնել քաղաքից։ Առաջնորդի դէմ գործում, գրում է հոգաբարձական կազմը տեսուչ Շանշեանի և ուսուցչական խմբի հետ միասին։

Վարդան եպ. Օձնեցու գլխաւոր աջակիցներն էին կոնսիստորիայի անդամներ տէր-Գրիգոր վարժապետ Տէր-Աւագեանցը, Սիմէօն քահ. Տէր-Իսրայէլեանցը և ատենադպիր Յակոբ-բէկ Շահնազարեանցը։ Վարժապետ տէր-Գրիգորը այն ժամանակվայ գիտնական քահանայի հռչակ էր վայելում, իբր ուսումը ստացել էր արցախեցի Յովսէփ գիտնական վարդապետի մօտ և առհասարակ առաջնորդի թղթերը և գրութիւնները նա էր գրում և խմբագրում։ Այս խումբը, իր ասելիքը կաթողիկոսի առաջ զօրեղ լսելի անել տալու համար՝ առաջ էր քաշել նաև ժողովրդին, որպէսզի կարողանայ արձակել տալ և վռնդել դպրոցից թէ Պետրոս Շանշեանին և թէ ուսուցիչներից ոմանց։ Ժողովրդի մէջ դպրոցական կազմի դէմ գործողներն էին Մարկոս Աբրիդոնեանցը և Կարապետ-բէկ Բահաթրեանցը։ Ժողովը միշտ կազմվում էր Շուշու «Թօփխանա» կոչված հրապարակում։ Բողոքները գրում և խմբագրում էին վարժապետ տէր-Գրիգորը, տէր-Սիմէօնը և ատենադպիր Յակոբ-բէկը, իսկ ժողովրդին ստորագրել էին տալիս Մարկոսը և Կարապետ-բէկը։ Վարդան եպիսկոպոսն էլ իր կողմից էր Էջմիածինը լցնում զանազան կծու բովանդակութիւն ունեցող գրութիւններով։

IV

Այդ չարաբաստիկ ժամանակներում Շուշում գործում էին երկու տպարան. մէկը հոգևոր տեսչութեան, որ միտրոպօլիտ Բաղդասար արքեպիսկոպոսի ժամանակներում գնել էին գերմանացի Զարեմբայ և Դիտրիխ քարոզիչներից, սրանց Շուշում եղած ժամանակներում, իսկ միւսը պատկանում էր Մինաս Տառլիճեանցին։ Այս վերջինս իր միջոցներով պահում էր իր սեփական տպարանը, առանց որևէ կախումն ունենալու մի ուրիշից։ Մինչ հոգևոր տեսչութեան տպարանը գտնվում էր Վարդան եպիսկոպոսի և սրա ժրաջան աջակիցների իշխանութեան ներքոյ և այնտեղ տպագրվող բաները օր առաջ նրանց հաւանութիւնն ու հաճութիւնն էին ստանում, Մ. Տառլիճեանցի տպարանն առանձին իշխանաւոր չունենալով, բացի իր տիրոջից, ազատ, առանց որևէ մէկի հաճութիւնն առնելու, տպագրում էր բոլոր պատուէրները։ Այդ տպարանը պատուէրներ ստանում էր գլխաւորապէս թեմական դպրոցի հոգաբարձուներից, որովհետև սրանք հակառակ և լարված լինելով առաջնորդի և սրա հովանաւորութեան տակ գործող խմբակի դէմ՝ իրանց պատուէրները տպագրել էին տալիս Տառլիճեանցի տպարանում, այլ ոչ հոգևոր տեսչութեան։

V

Շուշուց՝ Վարդան եպ. Օձնեցու, ժողովրդի և հոգաբարձուների կողմից տեղացող բողոքներին Մատթէոս կաթողիկոսը, սկզբում մի առանձին կարևորութիւն չը

Յուլիսի 28-ին ևս պատահմամբ ներկայ էի խմբի ներկայացումներից մէկին։ Խաղում էին Լ. Մանուէլեանի «Մագդա» պիէսը։

Չը նայած որ պիէսան շատ ծանր տպաւորութիւն է թողնում և աւելի շուտ ֆըրանսիական չկօլայի մելօդրամ է, կամ թէ դրամա, սակայն մեր հասարակութեան վրա նա ազդեցութիւն կարող է գործել, որովհետև նրա մէջի տիպերը իրական, կենդանի տիպեր են, որոնք ամեն օր մեր աչքերի առաջն են։ Փոքր ինչ խտացրած գոյներով է դուրս բերված միայն Հեղինէի տիպը, որին հեղինակը մի կատարեալ հրէշ է ներկայացնում։ Եւ հէնց այդ պատճառով է, որ հասարակութիւնը խորապէս վգածվում է պիէսի ներկայացումից և շատերը արտասվում էին։

Պիէսը խաղում էին տանելի կերպով, բայց ի նկատի ունենալով խմբի կազմը՝ կարելի էր նրան աւելի աջող տանել։ Նըկատվում էր, որ խաղացողներից շատերը լաւ չը գիտէին իրանց դերերը։ Այնուամենայնիւ պէտք է ասել, որ բոլորի խաղը անցաւ սահուն, բացառութեամբ միայն Դաւթեանի (Վանօ) և Յովսէփեանի (ծառայ)։

Ինչպէս լսում ենք ակումբի վարչութիւնը մտադիր է մի շարք այդպիսի ներկայացումներ կազմակերպել, որոնց նախաձեռնութիւնը իր վրա է վերցրել Գերակեանը և որոնց մասնակցելու խոստացել են քաղաքի մի քանի աչքի ընկնող ույժերը։

Խորհուրդ կը տայինք պիէսների ընտրութիւնը կատարել աւելի լուրջ կերպով և գնել տեղական կեանքին աւելի մօտիկ, հասարակութեանը մատչելի պիէսներ։

Վաղարշակ Թումանեան

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կաթողիկոսի կարգադրութիւնը Թիֆլիսի Յօբելեանական Յանձնաժողովի մասին։—Դրական ֆօնդի խնդիրը՝ բացառված։—Բագուի Հայոց Կուլտ. Միութեան խնդիրը՝ 40,000 ր. մասին։—Էջմիածինը և Մեսրոպ եպիսկոպոսը։—Վերջինիս անտակտ և անվարչական աբարքները։—Նոր նշանակումներ։

Էջմիածին, 30 յուլիսի

Անշուշտ ձեզ յայտնի է, որ երբ սկզբից ծագեց հայ գրերի գիւտի 1500-ամեակի և հայ տպագրութեան 400-ամեակի յօբելեանը տօնելու հարցը, երբ Էջմիածինը՝ կամենալով այդ տօնը դարձնել համազգային՝ որոշեց տօնախմբութիւնը կատարել Էջմիածնում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահութեամբ և յաւերժացնել պատմական այդ մեծ յօբելեանը «դպրոցական ֆօնդի» հաստատմամբ, մի խմբակցութիւն, որի ղեկավարներն էին Լէօ, Զարգարեան և մի քանի հօրիզօնականներ, աշխատեցին ամեն կերպ խափանել Էջմիածնի որոշումները, յօբելեանը կատարել տալ Թիֆլիսում և «դպրոցական ֆօնդի» տեղ հիմնել «գրական ֆօնդ»։ Երբ այդ ջանքերը ապարդիւն անցան և հայ ժողովուրդը, իր լաւագոյն ինտելիգենցիայով, ույժ տուեց Էջմիածնի որոշմանն ու «դպրոցական ֆօնդը» մեր ազգի ներկայ պայմաններում աւելի կարևոր և անյետաձգելի համարեց, քան «գրական ֆօնդը», Թիֆլիսում կազմված յանձնաժողովը յայտարարեց, որ ինքը չէ մասնակցում Էջմիածնում կատարվելի տօնախմբութիւններին և դատապարտելով այնուհետև իրան անգործունէութեան՝ լուծված համարվեց։ Եւ, արդարև, նա չը մասնակցեց համազգային մեծ յօբելեանի նախատօնակին, որ կատարվեց անցեալ 1912 թ. հոկտ. 13—14-ին Էջմիածնում։ Ապա պաշտօնապէս յայտարարվեց «դպրոցական ֆօնդը», որի համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ստացաւ Թոյլտուութիւն՝ հանգանակութիւն կատարելու ամբողջ Ռուսաստանում, և որոշվեց մեծ յօբելեանի հանդիսաւոր փակումը կամ խսկական տօնախմբութիւնը կատարել Էջմիածնում այս տարվայ հոկտեմբերի 12-ին։

Երբ Թիֆլիսի յանձնաժողովը, կազմված շատ միակողմանի և նեղ կուսակցական կերպով, իրան հեռեալ և հերձեալ հրատարակեց ու ասպարէզը թողեց, Թիֆլիսում կազմվեց մի այլ յօբելեանական մասնաժողով, նախագահութեամբ Հ. Առաքելեանի, բաղկացած հայ ազգաբնակութեան բոլոր խաւերի ներկայացուցիչներից։ Այդ մասնաժողովի մէջ մտնում էին՝ գրողներ, բժիշկներ, իրաւագէտներ, վաճառականներ, հոգևորականներ, արհեստաւորներ. և այդ շատ նպատակայարմար էր, քանի որ «դպրոցական ֆօնդի» հանգանակութեան համար անհրաժեշտ է ժողովրդի բոլոր խաւերի աջակցութիւնը։ Այս տարվայ սկզբին՝ այդ մասնաժողովը դիմեց Վեհ. Կաթողիկոսին և խնդրեց հաստատել իրան կօնդակով՝ գործունէութիւնը սկսելու և հանգանակութեան դիմելու համար։ Վեհ. Կաթողիկոսը՝ գտնելով այդ մասնաժողովը իր կազմութեամբ միանգամայն ձեռնհաս՝ հրամայեց դիւանատանը՝ գրել հաստատութեան կօնդակը, բայց այդ միջոցին Թիֆլիսի նոր առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսից ստացվեց մի շտապողական հեռագիր, որով խնդրում էր դեռ չը հաստատել, յայտնելով որ ինքը մտադիր է վերացնել եղած երկպառակութիւնը և միացնել երկու մարմինները միահամուռ ույժերով գործելու համար։

Անկասկած, այդ հեռագիրն ուրախացրեց Կաթողիկոսին և նա հրամայեց սպասել Մեսրոպ եպիսկոպոսի ջանքերի հետևանքին ու զեկուցման։

Դժբաղդաբար՝ յետագայ դէպքերը, որոնք արդէն յայտնի են, եկան հաստատելու այդ յոյսը, և միութիւնը ոչ միայն չը կայացաւ, այլ աւելի մեծ պառակտումն առաջ բերեց և յաճախայն գէպս մեծապէս վնասեց գործին։ Մեսրոպ եպիսկոպոսի բռնած ընթացքն այդ դէպքերի ամբողջ ժամանակ, նրա ներկայացրած արձանագրութիւնները և բացատրութիւններն այստեղ անհերքելի կերպով բերին այն համոզման, որ նա հէնց սկզբից մտադիր է եղել ոչ թէ միացնել երկու յօբել. մարմինները, այլ խափանել Հ. Առաքելեանի նախագահութեամբ կազմված մասնաժողովը, վերականգնել Լէօ-Զարգարեան վարկաբեկված և լուծված յանձնաժողովը և, որ գլխաւորն է, մի կերպ աջողեցնել «գրական ֆօնդը» և եթէ ոչ ջուրը ձգել, գոնէ առաջողութեան մատնել «դպրոցական ֆօնդը»։ Այդ ձգտումն այնքան ակներև է, որ Մեսրոպ եպիսկոպոսը թոյլ է տուել իրան նոյնիսկ չը կատարել Վեհափառի մի շատ որոշ հրամանը՝ ժողովի հրաւիրել միայն երկու յանձնաժողովներին։ Իսկ նա, փոխանակ այդ անելու, որպէսզի իր համախոհներին ձայների գերակշռութիւն տայ, ժողովի է հրաւիրում նաև Լէօ-Զարգարեան յանձնաժողովի բոլոր ընտրողներին, մինչ միւս մասնաժողովից, բաղկացած 40 հոգուց, ժողովի է հրաւիրում միայն 10 հոգի։ Միւս կողմից, նա դիտմամբ և կանխամտածված ձևով թոյլ է տալիս իր այդպիսի ապօրէն ձևով կազմակերպած ժողովում հարց յարուցանել «գրական ֆօնդի» մասին և միջնորդութիւն է յարուցանում, որպէս թէ հարկադրված ժողովից, Վեհ. Կաթողիկոսի առաջ, «դպրոցական ֆօնդին» միացնել և «գրական ֆօնդը» և սրա համար նոյնպէս թոյլտուութիւն ձեռք բերել կառավարութիւնից։

Պարզ է, որ Վեհ. Կաթողիկոսը չէր կարող հաստատել, ինչպէս խնդրում է Մեսրոպ եպիսկոպոսը, այդպիսի ապօրէն պայմանների մէջ ընտրված մի յօբելեանական յանձնաժողով, որ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ անցեալ տարի իրան Էջմիածնից հեռացած հռչակած յանձնաժողովը։ Եւ ծիծաղելի է, որ Մեսրոպ եպիսկոպոսը, առաջարկելով այդ յանձնաժողովը Կաթողիկոսին ի հաստատութիւն, առանց սպասելու այդ հաստատութեան, շտապել էր գործի սկսել և կազմակերպվել։ Կաթողիկոսը չէր կարող յարգել և և «գրական ֆօնդի» մասին յարուցված միջնորդութիւնը, որովհետև, առաջին, շատ տարօրինակ է աշխատել մի նոր ֆօնդի մասին, երբ հրապարակի վրա է արդէն մի այլ կարևոր ֆօնդի հարցը. երկրորդ, ոչ մի կասկած չը կայ, որ Կաթողիկոսի միջնորդութիւնը՝ թոյլատրելու հիմնել և գրական ֆօնդ, մերժվում է կառավարութեան կողմից։ Դրա պարզ ապացոյցն այն է, որ մինիստրութիւնը մերժել է Կաթողիկոսի միջնորդութիւնը՝ թոյլ տալ սինօդին ընդունել Կ. Կալայեանի նուիրած 40,000 ր. գումարը յօգուտ Բագուի Հայոց Կուլտուրական Միութեան։ Իր մերժման պատճառաբանութեան մէջ՝ մինիստրութիւնն ասում է, թէ Կուլտ. Միութիւնը մի մասնաւոր ընկերութիւն է, ենթակայ նահանգական իշխանութեանը, և ոչ մի կապ չունի հայոց եկեղեցու հետ։ Նոյնը՝ անշուշտ, կը լինէր «գրական ֆօնդի» մասին, քանի որ «գրական ֆօնդը» ենթադրվում էր յատկացնել Հայ Գրողների Ընկերութեան, նոյնպէս մի մասնաւոր ընկերութիւն, ենթակայ նահանգական իշխանութեան։

Այդ բոլոր նկատառումներով, չը յարգելով Մեսրոպ եպիսկոպոսի միջնորդութիւնները՝ իր նախագահութեամբ ընտրված յօբելեանական յանձնաժողովի և «գրական ֆօնդի» մասին, դիւանից գրվեց նրան, որ նորից աշխատէ միացնել երկու յօբել. մարմինները և դիմել հանգանակութեան բացառապէս յօգուտ «դպրոցական ֆօնդի»։

Անշուշտ, անդ է տեսանել հօրիզօնականների շրջքերում լալ և կրճտել ատամանց։ Դրանով պէտք է բացատրել և «Հօրիզօնի» սկսած արշաւանքը Էջմիածնի դէմ։

—

Թիֆլիսի առաջնորդի անաջողութիւնն այստեղ բացատրում են նրանով, որ և ուրիշ փաստերը ցոյց են տալիս, որ նա դժուար թէ կարողանայ օգտակար առաջնորդ լինել Թիֆլիսի թեմում։

**

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ Ինչպէս մենք տեղեկացանք, հանգուցեալ դերասան Սաֆրազեանը հիւանդացել է վերջին օրերս միայն Ագուլիսում։ Այնտեղ եղած ժամանակ Ագուլիսի հոգաբարձութիւնը և դերասան Սևումեանը դիմել են Սաֆրազեանին խնդրելով մասնակցել յօգուտ դպրոցի կազմակերպվելիք «Կրօթ-կրաթ» վօդվիլի ներկայացմանը, և նա ուրախութեամբ համաձայնվել է, բայց յանկարծակի տկարանալը արգելք է եղել նրա ջերմ ցանկութեանը, որ էր միշտ և ամենուրեք ծառայել գաւառական բեմին և զարկ տալ ժողովրդական ներկայացումներին. մի երևոյթ, որ հանգուցեալի բնաւորութեան հիմնական, համա՛կրելի գիծն էր կազմում։ Գաւառական թատրօնի զարգացման գործում Սաֆրազեան ամուսինները ուրոյն դեր են խաղացել. Ժողովրդական բեմը յատկապէս հանգուցեալի սրտին շատ մօտ է եղել։ Վերջին անգամ Սաֆրազեանը բեմ ելաւ Թիֆլիսում թատրօնի 50-ամեայ յօբելեանական ներկայացմանը, կատարելով «Պատւի համար» պիէսայի մէջ Ելիզբարօվի դերը։ Յօբելեանական շնորհաւորութիւնների ժամանակ ևս շնորհաւորելով յօբելեանը, յայտնեց, որ ինքը մայրենի թատրօնի ապահովութեան ֆօնդի համար նուիրում է 5000 րուբլի։ Ինչ հետևանք ունեցաւ այդ յայտարարութիւնը, յայտնի չէ մեզ։ Նկատի ունենալով նուիրատուութեան հասարակական արժէքը, հետաքրքրական էր իմանալ, թէ ինչ վիճակի մէջ է գտնվում այժմ այդ նուէրի խնդիրը։

◆ Ինչպէս հաղորդել էինք, յուլիսի 31-ին Բօրժօմում անյայտացել էր կօմիսիօնէր Յարոյեանը։ Այժմ պարզվում է, որ Յարոյեանը առաւօտեան ժամը 7½-ին չը կարողանալով Բօրժօմ-պարկ կայարանից Բօրժօմ կայարանը տանող գնացքը նստել, գնում է ոտքով։ Ընդամենը 2 վերս տարածութեամբ առաջանալուց յետոյ՝ այդ ճանապարհի վրա նրան ըստ երևոյթին ծանօթներ գերի են տարել, կողոպտելով մօտը եղած 3000 րուբլին, իրան խեղդել են։ Սուրբատօվօ կայարանի մօտիկ գտել են սպանվածի հագուստը և նրանից ոչ հեռու՝ Կուր գետում՝ դիակը։ Յարոյեանը 25 տարեկան երիտասարդ էր, ամուսնացած, ունի երկու մանր երեխաներ։ Ոստիկանութիւնը միջոցներ է ձեռք առել ոճրագործներին գտնելու։

◆ Սուֆրաժիստուհիներ են երևացել մեզնում էլ։ Օգոստոսի 5-ին, առաւօտեան, Նախալօվկայում կայծակի արագութեամբ լուր է տարածվում Նախալօվկայի «սուֆրաժիստուհիների» ինչ-որ միտինգի մասին, որոնք հաւաքվել են X-ի տան մօտ։ Այդ լուրը հասնում է ոստիկանութեանն էլ։ Բանից դուրս է գալիս, որ տանտէր X-ը ամառը իր կնոջը ուղարկել գիւղ, «կարօտ է գզում», և օգոստոսի 4-ի երեկոյեան տուն է վերադառնում իր մի ծանօթ կնոջ հետ։ X-ի զօքանչը, որ գաղտնապէս հետամուտ էր իր փեսայի բարոյականութեանը և վերջինից էլ ոչ հեռու էր ապրում, իմանալով փեսայի ամուսնական հաւատարմութեան խախտումի մասին, վաղ առաւօտից հաւաքում է Նախալօվկայի բարոյականութեան վերահսկիչ կանանց, որոնք գալիս պաշարում են X-ի տունը։ Ոստիկանութեան ասելով, եռանդուն զօքանչը կարողանում է հաւաքել 100 կին, որոնք ուզում են ինքնադատաստանի ենթարկել ինչպէս X-ին, այնպէս և մեղսակից կնոջը։ Ոստիկանութեան առաջարկը՝ ցրվել՝ նպատակին չէ հասնում։ «Սուֆրաժիստուհիները» անկարգութիւններ էին անում։ Իսկ X-ը իրա մօտ եղած կնոջ հետ միասին չէր համարձակվում տնից դուրս գալ։ Վերջապէս ոստիկանութիւնը իր հովանու տակն է առնում պաշարվածներին և ուժեղ հսկողութեամբ նրանց բերում է 11-րդ ոստիկանատուն։ («Кавк.»)

◆ Յօգուտ պոլսեցի տ. Մ. Յովհաննիսեանի, որի մասին գրված է «Մշակի» № 169-ի ներքին լուրերի բաժնում, ստացանք մի անյայտից 50 կ.։

◆ Էլեկտրաքարշի ընկերութիւնը պարտադիր որոշման համաձայն պարտաւոր է մաքուր պահել փողոցի այն մասերը, որտեղից անցնում է էլեկտրաքարշի գիծը։ Որովհետև այդ պարտականութիւնը կատարում են ոչ ամեն տեղ, ուստի թէ ոստիկանութիւնը և թէ քաղաքային սանիտարական մասի գործակալները սկսել են արձանագրութիւններ կազմել էլեկտրաքարշի ընկերութեան վրա։

◆ Վերայի քաղաքային այգին տանող ճանապարհը, որ անցնում է կամուրջի մօտից կալուածատէր Գ. Կորգանօվի հողի միջով, վերջինիս թոյլտուութեամբ բաց կը մնայ երթևեկութեան համար մինչև նոյեմբեր ամիսը։

◆ Հինգերորդ քաղաքամասի սանիտարական բժ. Զաբլուդօվսկին, նոյն քաղաքամասի պրիստաւ Ջիխլաձէի հետ միասին գիտեց նոյն մասում վաճառվող ձմերուկներն ու սեխերը։ Ոչնչացրել են 400 խակ և արդէն անպէտք ձմերուկ, 250 սեխ, 35 արկղ պամիդոր և մի քանի պուդ զանազան մրգեղէն։ Նոյնպէս ոչնչացված են բաւականաչափ մրգեղէններ Հաւլաբարի մասում 7-րդ քաղաքամասի սանիտարական բժ. Խատիսեանի և պրիստաւ Դաւիդօվի ձեռքով։

◆ Եօթերորդ և հինգերորդ քաղաքամասերի պրիստաւները զեկուցումներով դիմել են ոստիկանապետին, յայտնելով որ այս ամբողջ ամառը չեն ջրվում բոլորովին ոչ Ցիցիանօվսկայա, ոչ Կախէտինսկայա, ոչ Չէրքէզօվսկայա և ոչ էլ Վօրօնցօվսկայա փողոցները։ Ոստիկանապետը յիշեալ պրիստաւների զեկուցումները ուղարկել է քաղաքային վարչութեանը ի տնօրինութիւն։

◆ Բօրժօմում օգոստոսի 4-ին Վրաց մէջ Գրագիտ. Տարածող Ընկերութեան օգտին կայացած գրօսանքը ահագին թւով ամարանոցաւորներ է եղել գրաւած։ Զբօսանքը սկսվել է գրօշակակիր մանուկների խմբերթով և տուել է մօտ 1300 ր. մուտք։

◆ Ստացված տեղեկութեան համաձայն, ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստրութիւնը ձեռնարկել է կահաւորելու ցըրտարան և առողջարան վագոններ անդրկովկասեան երկաթուղիների համար գլխաւորապէս Թիֆլիսից՝ շուտ փչացող մթերքներ փոխադրելու Մոսկվա և Պետերբուրգ։

◆ Թիֆլիսի բօրսային կօմիտէտը յանձնարարել է իր քարտուղար Գ. Խատիսեանին պատրաստել զեկուցում Կուր գետի ձկնորսարաններում ցրտացնող պահեստներ շինելու մասին։ Այդ զեկուցումը ներկայացվելու է Թիֆլիսում բացվելիք ցրտացման գործի գործողների համագումարին։

◆ Քաղաքագլխի օգնականը նորից է խնդրել նահանգապետին միջնորդել, որպէսզի փութացվի Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա գտնվող քաղաքային տան վերաշինութեան նախագիծը, որովհետև ուշանալու շնորհիւ այլապէս հնարաւորութիւն չի լինի պատրաստել «կրուժօկի» ձմեռային շէնքը։

◆ Էլեկտրաքարշի ընկերութեան էլեկտրական կայարանում փչացել է երկրորդ մեքենան, որի շնորհիւ կայարանի ույժը դարձեալ պակասել է և վարչութիւնը հնարաւորութիւն չունի, փոխանակ 130-ի, 92 մօտորային վագօնից աւելի դուրս հանելու երթևեկութեան համար։ Մեքենայի նորոգութիւնը պատրաստ կը լինի երկու օրից յետոյ։ Այդպիսի անցանկալի, վարչութեան կամքից դուրս պատահարների համար բնականաբար չէ տուգանվում էլեկտրաքարշի ընկերութիւնը և այդ իսկ հիման վրա էլ ընկերութեան կառավարիչ Թահթաճեանը խնդրել է քաղ. վարչութեան չը տուգանել։

◆ Կօբլիանի և Արասթումանի արքունական անտառներում օգոստոսի 3-ից բռնկվել են հրդեհներ։ Չը նայելով խսկոյն ձեռք առնված միջոցներին, շնորհիւ եղանակների չորութեան, հրդեհը բռնել է արդէն 200 դեսեատինից աւելի տարածութիւն։ Հրդեհը հանգցնելու համար Թիֆլիսից ուղարկված են զօրամասեր։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ Գանձակի նահանգում, երկաթուղային Կօվլար կայարանին մօտիկ գտնվող անտառը, որ պատկանում է Համիդ-բէկ Զիւլգադարօվին, ահա ութերորդ օրն է, ինչ այրվում է։ Հակառակ ձեռք առնված միջոցներին՝ ոչ մի կերպով չեն կարողանում հրդեհը հանգցնել։ Անտառի տարածութիւնը շուրջ 16,000 դեսեատին է։

◆ Բագւում գործադուլարար բանուորների մի մասը վերսկսեց աշխատանքները։ Հաւանական է, որ շուտով կը վերսկսեն աշխատանքները և մնացեալ գործադուլարարները։

◆ Առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստրը հաստատել է նաւթարդիւնաբերական և առևտրական ընկերութեան «Մ. Խ.

տալով և համարելով հային յատուկ «սև» նախանձ, կօնդակներով հրամանագրում է առաջնորդին՝ համերաշխաբար գործել դպրոցի հոգաբարձութեան հետ միասին, առանց տեղիք տալու թիւրիմացութիւնների։ Բայց մեծ դժբաղդութիւնը նրա մէջն էր կայանում, որ կաթողիկոսը առաջնորդի անունով խրատական կօնդակի մի պատճէնն էլ ուղարկում է հոգաբարձութեան։ Հոգաբարձութիւնը իր ստացած կօնդակի մի պատճէնը առ ժամանակ թագցրած է պահում, տեսնելու համար թէ ինչպէս է վարվում առաջնորդը իր ստացած կօնդակի հետ։ Օր-աւուր սպասելով այդ կօնդակի երևան գալուն, երբ հոգաբարձուները տեսնում են, որ ոչ մի ձայն և լուր դուրս չի գալիս կօնսիստօրիայից, դիմում են առաջնորդին, բացատրութիւն պահանջելով, իսկ առաջնորդը բացէ ի բաց մերժում է այդ տեսակ կօնդակ ստանալը, և խնդիրը այն տեղն է հասնում, որ հոգաբարձուները պահանջում են կօնսիստօրիայից տեղեկանալ պօստատանից, թէ այս համարով ծրարը, որի մէջն է եղել կօնդակը, ով է ստացել։ Ստուգութիւնը կատարվում է, պօստատունը հաստատում է, որ կօնսիստօրիան արդարև ստացել է կօնդակը։

Վարդան եպ. և նրա ժրաջան արբանեակները ստանալով կաթողիկոսի խրատական կօնդակը՝ գործելու հոգաբարձուների հետ միասին, գլուխներին ջուր է թափվում, որ իրանց նպատակին հասնել չը կարողացան և ինչպէս թագցրին կօնդակը, այժմ էլ ուրիշ եղանակ և ընթացք ընտրելու՝ իրանց նպատակին հասնելու համար։ Այդ շատ լաւ հասկանում էին հոգաբարձուները, և սրանք արդէն իրանց ստացած կօնդակի պատճէնը հանեցին, յանձնեցին Մ. Տաղլիճեանի տպարանին, տպագրելու և տարածելու ժողովրդի մէջ։ Այս հանգամանքը յայտնվեց հակառակ կողմի բանակին, և ահա կօնսիստօրիան դիմում է հետևեալ քամինելի միջոցին։ Սա կարգադրում է փակել Տաղլիճեանի տպարանը։ Այս մասին կօնսիստօրիան գրում է Շուշու քաղաքական (երևի քաղաքային) ոստիկանութեան. «Եհաս ի լուր կանսիստօրիին, զի շուշաքաղաքացի Մինաս Տաղլիճեանց տպագրեալ է ի նորումս ի մասնաւոր տպարանի իւրում զկանոնադրութիւն վասն հոգևոր դպրանոցին Ղարաբաղու զերկու հարիւր հատոր և այժմ մտադիր է տպագրել նաև զհետևեալ վասն այնորիկ կաթողիկոսական կօնդակն և գործնական Թուղթս հոգևոր իշխանութեան և այն ըստ առաջադրութեան և ըստ խնդրանաց հոգաբարձութեանց դպրանոցին, սակայն առանց նախընթացաբար թոյլտուութեան հոգևոր իշխանութեան և առանց վերանկատողութեան որոյ և իցէ ցենզուրնի կամիտետի»։ «Ի հետևումն որոյ կառավարչական մասն կանսիստօրիին ըստ առաջադրութեան Տ. Տ. նախագահի և անդամոց նորին յարգոյաբար հաղորդելով զայնմանէ քաղաքական պօլիցիային, պատիւ ունի խոնարհաբար խնդրել զկարգադրութիւն նորա՝ պարտաւորել ընդ ձեռագրաւ զՏաղլիճեանցն չտպագրել զնախամատդրեալ իւր և առ այն գործնական Թուղթս և ի միասին ընդ սմին փակել զտպարան նորա»... Շուշու քաղաքային պօլիցիան կօնսիստօրիայի այս կարգադրութիւնը ուղարկում է Թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան՝ բացատրութիւն տալու։ Պօլիցիան այսպիսով կրակի վրա իւղ է թափում։

VI

Մատթէոս կաթողիկոսի կօնդակները Վարդան եպիսկոպոսի անունով, գործելու դպրոցի հոգաբարձուների հետ միասին յօգուտ և ի պայծառութիւն ուսանող սերնդի՝ նշանակելի չափով չեն փոխում առաջնորդի և նրա աջակիցների ընթացքը և ոչ միայն չեն փոխում և հանգստացնում նրանց կրքերը, այլ և տեղի են տալիս աւելի նորանոր բարդութիւնների՝ փակելու Տաղլիճեանցի տպարանը, կաթողիկոսական կօնդակների պատճէնները չը տպագրելու համար։ Էջմիածինը նորից հեղեղվում է առաջնորդի և ժողովրդի բողոքներով, որ Պետրոս Շանշեանը և իր խումբը դպրոցում լիբերականութիւն են աւանդում և այդ սպառնում է վարակել քաղաքի հայ ազգաբնակութեանը, և խնդրում են արձակել այդ խումբը։

VII

Մատթէոս կաթողիկոսը վերջապէս ձանձրացած այդ բողոքներից և ծանօթանալու համար, թէ որպիսի եղանակով են նրանք լիբերականութիւն քարոզում և աւանդում հայոց դպրոցում, կօնդակով պահանջում է գալ Էջմիածին Պետ. Շանշեանին, դպրոցի բարձր դասարանի աշակերտներին, հոգաբարձուներին և կրօնի աւանդելիս տետրակները բերել և ներկայացնել իրան։

Վեհափառի այդ կարգադրութեան համաձայն՝ Շուշուց Էջմիածին են ճանապարհվում Պետ. Շանշեանը, բարձր դասարանի աշակերտներ Հայկ Խաչատրեան, Իվան Հասան-Ջալալեան, Առաք. Բահաթրեան, Գր. Տէր-Մկրտչեան և Ստ. Տէր-Աւետիքեան և հոգաբարձուներ Համբարձում աղա Հախումեան, Աբ. Խանդամիրեան և Աբրահամ-բէկ Մաղաթեան։ Տեառ Շանշեանը իր հետ տանում է նաև կրօնի աւանդելի ձեռագիր տետրակները։

Էջմիածին հասնելով՝ այս խումբը ներկայանում է կաթողիկոսին։ Վերջինս անմիջապէս ինքը քննութեան է ենթարկում այդ հասակաւոր աշակերտներին, թէ որքան իւրացրած են Վարդան եպիսկոպոսի չեշտած լիբերական դաւանութեան սկզբունքները, բայց նկատելի ոչինչ չը գտնելով՝ ազատում է նրանց. միայն՝ թերթելով կրօնի դասատուութեան տետրակները գտնում է, որ նրանք արդարև աշակերտների զարգացման համապատասխան չեն կազմված, և վերադարձնելով Շանշեանին ասում է. «Ասոնք կու տալու հաբեր չեն», այսինքն՝ սրանք աշակերտների համար մարսելի բաներ չեն։

VIII

Մատթէոս կաթողիկոսը մնում է երկու չարեաց մէջտեղ։ Ղարաբաղի առաջնորդ Վարդան եպիսկոպոս ափ ի բերան, վերջին ծայրայեղութեան հասցրած հակառակութիւն է բարձրացրել տեառ Շանշեանի դէմ. առաջնորդին միացել են նրա անդամները, իսկ սրանց էլ ժողովուրդը, որ Շանշեանը իր ուսուցչական խմբով դպրոցում լիբերականութիւն է քարոզում ու աւանդում և մոլար վարդապետութիւն մտցնում ժողովրդի մէջ, և պահանջում են սրանց արձակումը։ Այսպիսի պայմանների մէջ Շանշեանի վերադառնալը Շուշի, նորանոր բարդութիւնների և խռովութիւնների առիթ պիտի դառնայ. ուստի խաղաղութիւն հաստատելու համար, նա հարկադրված արձակում է վճիռ՝ Պետ. Շանշեանին արձակելու Ղարաբաղի հոգևոր դպրոցի տեսչութիւնից։ Հոգաբարձութեան անդամների խնդիրները և աղաչանքները այդ վճռի դէմ մնում են անյարգելի։ Պետ. Շանշեանը Էջմիածնից այլ ևս Շուշի չէ վերադառնում։

Առաջնորդական խումբը իր նպատակին հասած լինելով՝ ցնծագին և խնդագին ուրախութիւններ է սարքում։

IX

Պետ. Շանշեանի տեսչական պաշտօնից արձակվելուց յետոյ Շուշում արձակում են և նրա գլխաւոր գործակից Գարեգին Մուրադեանցին (յետոյ եպիսկոպոս և կաթողիկոսական թեկնածու), որ մի յոյժ եռանդոտ և աշխատող ուսուցիչ էր, և նրա ընկերներին։ Գ. Մուրադեանը թողնելով իր փայփայած ու սիրած դպրոցը՝ տեղափոխվում է Կ. Պոլիս, այնտեղ սրբագրելով ու մշակելով իր կրօնի դասագիրքը տալիս է տպագրութեան և Ղարաբաղի հոգևոր դպրոցի մասին «Բուրաստան» վերնագրով մի չափածոյ գեղեցիկ ու սրտաշարժ գրուածք հրատարակում 1865 թ. «Եղծ» անունով գրքում։

Մուրադեանի այդ ոտանաւորը պարունակում է խիստ անարգանք այն մարդկանց դէմ, որոնք թոյլ չը տուին Շանշեանին ու նրա խմբին՝ «բուրաստանը» ծաղկեցնել ըստ արժանւոյն։

Մուրադեանի այդ ոտանաւորին որպէս պատասխան վարժապետ Գրիգոր ա.-ք. Տէր-Աւագեանը գրել է մի այլ գրութիւն, որից երևում է, թէ որպիսի՛ խիստ վրէժխնդրութիւններով են եղել լցված նրանք Պետ. Շանշեանի և սրա խմբի դէմ։

Պետրոս ք. Տէր-Յովհաննիսեան

Աւագով և Ընկ.» կանոնադրութեան նախագիծը։ Այս նորակազմ ընկերութիւնը գնում է շահագործելու նպատակով բագուեցի առաջին կարգի վաճառական Մանուչար Խաչատուրովիչ Աւագովի նաւթահանքերն ու նաւթի գործարանը Բագուի և իր գաւառի շրջանում։ Ընկերութեան հիմնադիրն է ինքը Մ. Խ. Աւագեանը։ Ընդհանուր դրամագլուխն է 5,000,000 րուբլի, բաժանված 50,000 բաժինների իւրաքանչիւրը 100-ական րուբլու արժողութեամբ։

Գորու ուսուցչական սեմինարիայի Թուրքերէն մասի ուսուցիչ Ալի Դիբիր Մահօմայէվը անձնասպանութիւն գործելու նպատակով ծանր վիրաւորել է իրան բրաունինգից արձակած գնդակով։ Պատճառը կնոջ մահն է և իր անբուժելի հիւանդութիւնը։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կօչուբէյևսկայա փողոցում № 20 տանը Սեդրակ Գէօրգովիչ Աբովեանի բնակարանում ապրող երդուեալ-հաւատարմատարի օգնական Դանիէլ Ալէքսանդրովիչ Շահվերդեանը յայտնել է ոստիկանութեանը, որ օգոստոսի 6-ին վերադառնալով իր բնակարանը, նա գտել է բնակարանը բացված և տան մէջ գտնված իրեղէնները տակն ու վրա արված, բայց որևէ բան գողացված է թէ ոչ՝ յայտնի չէ իրան, որովհետև բնակարանատէր Աբովեանը իր ընտանիքով գնացել է Մեծ-Ղարաքիլիսա ամարանոց։

Կօչուբէյևսկայա փողոցի վրա № 11 տանը ապրող I կարգի վաճառական Մկրտիչ Գասպարովիչ Աւետիսեանը օգոստոսի 7-ին յայտնել է ոստիկանութեանը, որ յունիսի 18-ից մինչև օգոստոսի 2-ը ժամանակամիջոցում անյայտ գողեր մտնելով իր բնակարանը պահարանից գողացել են զանազան ոսկեղէն և արծաթեղէն իրեր մօտ 1000 րուբլու արժողութեամբ։ Թէ ինչ իրեր են տարված, Աւետիսեանը չէ կարողացել ասել ընտանիքը Մանգլիսում լինելու պատճառով։ Ոչ ոքի վրա կասկած չէ յայտնված։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

Ե. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԵՐԳԸ

Շուշի, 2 օգոստոսի

Ամսիս 1-ին տեղիս ամառային ակումբանոցի դահլիճում կայացաւ Եղ. Բաղդասարեանի երկրորդ համերգը։

Ծրագիրը կազմված էր բացառապէս Շուշու Թեմ. դպրոցի նախկին սաների թէ գրական և թէ երաժշտական հեղինակութիւններից։

Գրական բաժինը կազմված էր ոչ այնքան աջող. երկար ընթերցանութիւնների ժամանակ հասարակութիւնը ձանձրանում էր։ Տաղտկալի էր լսել Լէօի «Այծարած Եղօն», Մուրացանի «Փոթորիկը Սինիքում», Մրտսարի «Կարկուտը». բաւարար էին Գ. Աւետեանի Տմբլաչի Խաչանի երկերից արտասանած պատկերը և Ց. Խանզադեանի «Տխուր ու յոգնած» ոտանաւորի ընթերցումը։

Երաժշտական բաժինը անցաւ բաւարար։ Խմբական երգերը չը նայած որ համարեա նոյնն էին, ինչ որ առաջին համերգում, այնուամենայնիւ մեծ հետաքրքրութիւն էին պատճառում հանդիսականներին։ Բաղդասարեանի ուժեղ ձեռքերում երգեցիկ խումբը հնչվում էր կազմ ու մաքուր և որ գլխաւորն է մտածված նիւանսներով։

Մենք ամենից շատ հաւանեցինք Ե. Բաղդասարեանի հեղինակութիւն «Ազգի բաղդաւոր» երգը «Անուշ» օպերայից։ Դա մի վերին աստիճանի գողտրիկ մեղեդի է ժողովրդական ոգով գրված և աննման մշակված։ Տաղանդաւոր երաժշտի վերջին աշխատութիւններից «Ա՛խ, ալ վարդի» և «Աշնան երգը» գողտրիկ ռոմանսներ են։ Համերգի սոլօները երգում էին մէջ ընդ մէջ Մոսկվայի կայսերական կօնսերվատորիայի երգչուհի օր. Ս. Ակսայեան և նորաւարտ երգիչ-խմբապետ (Ե. Բաղդասարեանի աշակերտը Մոսկվայի խմբապետական կուրսերում) Ս. Մուրադեան։

Օր. Ակսայեանը ունի հիանալի դրամատիքական սոպրանօ և երգում է առանձին ոգևորութեամբ։ Ս. Մուրադեանը իր համարները կատարեց ամենայն բարեխղճութեամբ։

Համերգի ամբողջ մուտքը Բաղդասարեան նուիրաբերել է Շուշու Թեմ. դպրոցի գրադարանին, որի 75-ամեայ յոբելեանի առիթով համերգի ծրագիրն էլ նուիրված էր նախկին սաների թէ գրական և թէ երաժշտական հեղինակութիւններին։

Չը նայած վերոյիշեալ բարի նպատակին՝ դահլիճը լիքը չէր...

Նախկին սան

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ԲԷԲԷԼԻ ՄԱՍԻՆ

Անգլիայի բուրժուազական մամուլը մի շարք յօդուածներ է նուիրում Բէբէլի յիշատակին, բնորոշելով հանգուցեալի դէմքը թէ որպէս անհատի և թէ որպէս քաղաքական գործչի։

«Երևելի դէմք իջաւ հասարակական ասպարէզից,—ասում է «Times»-ը։—Բէբէլը ոչ միայն քաղաքական մեծ գործիչ էր, այլ և նա 50 տարվայ ընթացքում մեր ժամանակի ամենահետաքրքրական շարժման պարագլուխն էր։ Նա շատ լաւ ըմբռնում էր իր նպատակները և պարզ կերպով տեսնում էր այն ճանապարհները, որ տանում էին նրանց իրագործմանը։ Նա կարողանում էր առաջնորդել պրօլէտարիատին այդ ճանապարհներով։ Դրանումն է կայանում նրա փայլուն աջողութիւնների գաղտնիքը»։

«Բէբէլի ահագին ազդեցութիւնը,—ասում է պահպանողական «Morning Post»-ը,—երբէք չէր ընկնում, և մինչև իր վախճանը նա միլիոն գիտակից մարդկանց պարագլուխն էր, որոնք անպայման հնազանդվում էին նրան։ Բէբէլի ույժը բացատրվում էր նրանով, որ թէև նրան դիկտատոր էին անուանում, բայց և այնպէս նա իր վրա նայում էր միայն իբրև մի մեծ զօրքի զինուորի»։

«Բէբէլը ամբողջապէս իդէալիզմ էր և ճշմարտասիրութիւն,—ասում է ազատամիտ «Daily News»-ը։—Դեմագօգիան խորթ էր նրա խառնուածքին։ Բէբէլը, բացի դրանից, ամենաականաւոր պարլամենտականն էր, կազմակերպիչն ու պրօպագանդիստը»։

*

Ֆրանսիայի՝ համարեա բոլոր ուղղութիւնների մամուլը համակրական յօդուածներ է նուիրում գերմանական սօցիալ-դեմօկրատիայի ու միջազգային սօցիալիզմի հանգուցեալ պարագլխին։

Լրագիրները շեշտում են նրա անդրդուելութիւնն ու համոզմունքների հաստատամտութիւնը, որը ակամայ յարգանք էր առաջ բերում նրա քաղաքական ամենաթունդ հակառակորդների մէջ. նոյն իսկ նացիոնալիստների ամենայայտնի «Echo de Paris» թերթը ասում է.

«Հանգաւ մեր հակառակորդը, որի գաղափարների դէմ մենք միշտ կռիւ ենք մղել։ Խղճի պարտականութիւնը, սակայն, պարտաւորեցնում է մեզ խորին յարգանք մատուցանելու ստորին խաւերից դուրս եկած ժողովրդի այն զաւակին, որ իր գիտեցածներով, տաղանդով և համոզմունքի անկեղծութեամբ աչքի ընկնող տեղ գրաւեց ժամանակակից պատմութեան մէջ»։

Լրագիրը յիշեցնում է ապա, թէ ինչպէս Բէբէլի գաղափարներին թշնամի բէյխստագը յաճախ ակամայից հակվում էր համոզմունքի այն հզօր ույժի առաջ, որով օժտված էր սօցիալիզմի նեստորը։

Այսպիսի ոգով են խօսում ֆրանսիական բոլոր միւս թերթերն ևս։

Սօցիալիստական «Humanité»-ն լոյս է տեսել ընդարձակ սգաշրջանակով։ Լրագիրը ողբում է այն ծանր «կորուստը, որ կրեց միջազգային սօցիալիզմը, որը զրկվեց իր փայլուն մարտնչողների ու պարագլուխների մեկից»։ «Համայն աշխարհի պրօլէտարիատը սգի մէջ է,—վերջացնում է լրագիրը։—Բէբէլը դրօշակակիր էր դասակարգային կռւի գաղափարների, բոլոր երկիրների պրօլէտարիատի գաղափարների ներկայացուցիչը»։

*

Բէբէլի մահը,—ասում է գերմանական մամուլը,—անփոխարինելի կորուստ է իր հօտի համար։ Այդ մահը սօցիալ-դեմօկրատիայի շարքերում դատարկ տեղ է թողնում. Բէբէլի կեանքը հերոսական շրջանի մարմնացումն է։

«Մահը խլեց,—ասում է «Berliner Tageblatt»,—այն քաղաքագէտներից մէկին, որոնք ածել են Բիսմարկի դէմ մղված կռւի մէջ։ Բէբէլը տիպիքական ներկայացուցիչն էր մեր պատմութեան խոշոր դարագլխի, բանուորների պարագլուխը, որին կարող էր տալ միայն Գերմանիան։ Եթէ Բէբէլի մահը ծանր չազդի կուսակցութեան վրա, դրանով պարտական կը լինի միայն այն բանին, որ նա կարողացաւ իրան արժանաւոր յաջորդներ պատրաստել»։

«Իր կեանքի երկու-երրորդ մասը,—ասում է պահպանողական «Tageszeitung»-ը,—Բէբէլը փորփորում էր պետութեան հիմքերը, քանդում էր այն բոլորը, ինչ որ սուրբ է մեզ համար. այնուամենայնիւ, անաչառ քննադատը պէտք է ընդունէ, որ ժողովրդի հանգուցեալ առաջնորդը ղեկավարվում էր գաղափարական շարժառիթներով, որ նա անշահասիրաբար, ազնուաբար, գեղեցիկ կերպով ծառայում էր այն գործին, որին հաւատում էր»։

Ըստ արժանոյն գնահատելով Բէբէլի բարձր յատկութիւնները, կլէրիկալ շրջանների օրգան «Tagesrundschau»-ն գտնում է, որ նրա մահը, եթէ ոչ այժմ, գոնէ մօտիկ ապագայում կը ներգործի կուսակցութեան վրա։ Չքացաւ այն անձը, որ պահպանում էր ռեվիզիօնիստների և օրթօդօքսների միջև եղած կապը։

Սև շրջանակով լոյս տեսած «Vorwärts»-ը ասում է.

«Անգութ ճակատագիրը կորզեց մեր շարքերից տաղանդաւոր մարտնչողին, որը կուսակցութեան գլուխ էր կանգնել իր հիմնվելու օրից սկսած. կուսակցութեան պարագլուխներից ոչ մէկը չէր կարողանում տիրապետել մասսաների սրտերի վրա այնքան անվիճարկելիօրէն, որքան Բէբէլը։ Բանուորները նրանում տեսնում էին իրանց մարդուն. Նա նրանց արիւնից էր։ Մարքսը, Էնգէլսը, Լասսալը այն ազդեցութիւնը չունէին մասսաների վրա, ինչքան Բէբէլը. իր հոգու բոլոր էութեամբ նա պատկանում էր կուսակցութեան, նա ապրել էր նրա վշտերով, նրա ուրախութիւններով։ Կուսակցութիւնը իր կողմից կարողացաւ գնահատել Բէբէլին։ Նա շատ տանջվեց, շատ կռիւներ մղեց և շատ բանի հասաւ։ Նրա անունը կանցնի պատմութեանը և անխզելի կերպով կապված կը լինի բանուորական շարժման պատմութեան հետ»։

* * *

Ժօրէսը ասել է «Русск. Сл.»-ի թղթակցին։

«Մենք բոլորս խորապէս ցնցված ենք Բէբէլի մահով, որին մեծարում ենք որպէս գերմանական սօց.-դեմօկրատիայի և միջազգային սօցիալիզմի նահապետի։ Բէբէլը կռւից, ի մի ձուլեց հզօր կազմակերպութիւն դարձնելով գերմանական բանուորական կուսակցութիւնը։ Բիսմարկը միացրեց Գերմանիան, Բէբէլը միացրեց գերմանական բանուորներին և պահեց իր աչքի լոյսի պէս այդ միութիւնը, որպէս կուսակցութեան հզօրութեան գրաւական։ Բէբէլը անդադար աշխատում էր, բոլոր ույժով կռիւ էր մղում, որպէսզի կուսակցութեան մէջ թոյլ չը տայ պառակտում ընկնել։

«Բէբէլի անունը կը մնայ համաշխարհային պատմութեան մէջ։ Նա մարտնչում էր ի նպաստ ընդհանուր խաղաղութեան. Նրա իդէան ներկայ մոմենտում յարգի չէ, սակայն վաղ թէ ուշ կը յաղթանակէ։

«Վերջին հրապարակական նրա ճառը Բեռնում, Ֆրանսիայի և Գերմանիայի պարլամենտականների կօնֆերենցիայում, մի օրհներգ էր ուղղված այդ իդէային, որ այնքան թանգ է և իմ սրտին։

«Դեռ ևս եօթանասնական թւականներին Բէբէլը բարձրացրեց իր ձայնը ընդդէմ միլիտարիզմի Գերմանիայում, որ Ֆրանսիայի դէմ տարած իր յաղթանակից արբել էր։ Այնուհետև նա իր ամբողջ կեանքում կռիւ էր մղում ժողովուրդների բարբարոսութեան այդ ահեղ թշնամու դէմ։

«Նրա հմայքը ուժեղ էր ոչ միայն գերմանական բանուորութեան մէջ, այլ և բոլոր երկիրների պրօլէտարների մէջ, որոնք յանձին Բէբէլի տեսնում էին իբրև աշխատաւորների հզօր պաշտպանի, իբրև մարտնչողի լաւագոյն ապագայի համար, մարդկութեան նոր կեանքի վերաշինութեան համար իրաւունքի և արդարութեան հիմունքներով»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թաւրիզ, 3 օգոստոսի

Թէև ոչ իբրև «Մշակի» պաշտօնական թղթակից, սակայն որպէս նախանձախնդիր նրա բարոյական վարկի, պարտք եմ համարում յայտնել ի գիտութիւն ընթերցողներին, որ ոմն Ջալալ ի չարը գործադրելով «Մշակի» խմբագրութեան հաւատը, մոլորեցրել է նրան (խմբագրութեան) ստայօդ, առասպելական և չեղեալ իրողութիւնների հաղորդմամբ, որ տպված է «Մշակի» № 161-ում «Լուրեր Թաւրիզից» վերնագրով։

Ալ. Տէր-Վարդանեան

Շամախի, 30 յուլիսի

«Մշակի» № 158-ում Շամախուց գրված «Մեր կեանքից» վերնագրով և Շամախեցի ստորագրութեամբ թղթակցութիւնը տեղիս ընթերցողների շրջանում վերագրում են ինձ։

Սրանով յայտնում եմ, որ յիշեալ թղթակցութիւնը իմս չէ և ոչ էլ ճանաչում եմ նրա իսկական հեղինակին։

Ան. Արազածունի

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հռօմի քաղաքական շրջաններում Թիւրքիայի առաջխաղացութիւնը բացատրվում է իբրև մանեօվր, որով Թիւրքերը ուզում են Ադրիանուպօլսի տիրապետութիւնը ամրապնդել։ Թիւրքիան յոյս ունի, որ պետութիւնները զէնքի ույժ չեն գործ դնի իր դէմ, իսկ Ռուսաստանի բռնած դիրքին նա նշանակութիւն չի տալիս։

Պետերբուրգի շրջաններում կարծում են, որ Թիւրքիայի նոր քայլերը տեղի են ունենում Յունաստանի համաձայնութեամբ։ Լուր է պտտում, որ Սերբիան, Ռումինիան, Յունաստանը և Չերնօգօրիան խորհրդակցելիս են եղել Թիւրքիայի վրա ներգործելու միջոցների մասին, որպէսզի հարկադրեն Թիւրքիային հեռանալու Թրաքիայից։ Պարզվել է սակայն, որ բալկանեան պետութիւնների միջամտութեանը հակառակվել է գլխաւորապէս Յունաստանը։

Լօնդօնում հեռագիր է ստացված, որ Կանտոնում վերջին կռւի միջոցին սպանվել են 5000 հոգի, մեծ մասամբ շարժմանը մասնակցութիւն չունեցողներից։

Ռուսական ֆինանսները անցեալ տարվայ չինական յեղափոխութիւնից 5 միլիոնից աւելի են։

Իտալական «Ստամպա» լրագրի ասելով, ալբանական գահի ամենահաւանական թեկնածու համարվում է իտալական թագաւորի ազգական կոմս Տուրինսկին։

«Новое Время»-ի ասելով, անարխիստների կօնգրէսը Պարիզում վերջացել է աղմուկ ու գժտութեան սկանդալով։ Կօնգրէսի կազմակերպիչները դիմել են ոստիկանութեան օգնութեան։

«Рѣчь» լրագրին հեռագրում են Պարիզից, որ ֆրանսիական դիպլոմատիայի մէջ Արևելքում շուտով փոփոխութիւններ են տեղի ունենալու։ Խօսում են, որ պաշտօնից հեռացվելու է Կ. Պօլսի դեսպան Բօմպարը, որովհետև նա քաղաքական ճգնաժամի միջոցին չը կարողացաւ իր կոչման վրա լինել։

Շանխայից հեռագրում են լրագիրներին, որ Վուզունի բերդի պաշտպանները անձնատուր եղան հիւսիսայիններին, ստանալով «Իւանշիկայի դէմ» դրօշակը իջեցնելու համար 200 հազար դօլլար։ Յեղափոխութեան պարագլուխները փախան։

Պէկինից հեռագրում են «Новое Время»-ին, որ Պէկինում փակված են բոլոր ընդդիմադիր լրագիրները. հասարակական տրամադրութիւնը ճնշված է։ Առեւտրականութիւնը երկիւղ է կրում, որ չի աջողվի խաղաղութիւնը շուտով վերականգնել։

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

7 օգոստոսի

ԲՈՒԴԱՊԵՇՏ։ Կոմս Տիսսիի և մարկգրաֆ Պալլավիչինիի մենամարտի ժամանակ առաջինը վիրաւորվեց գլխից, երկրորդը՝ պարանոցից։ Մենամարտողները բաժանվեցին հաշտված։

ԲԵԼՕՍՏՕԿ։ Մանարան գործարանների բանուորները վերսկսեցին աշխատանքները նախկին պայմաններով։

ԽԱՐԲԻՆ։ Չինական թաղից խունխուզները յափշտակեցին 5 պատանիներ. Նրանցից մէկի՝ հարուստ հատավաճառի որդու համար նրանք պահանջում են 2500 ր. փրկանք։

ՄՈՍԿՎԱ։ Ստացքարանական կօմիտէտին յանձնարարված է կազմակերպել նոր էկսպեդիցիա Տաշկենտից Մոսկվա շուտ փչացող ապրանքներ փոխադրելու համար։

Սիւուի և Զինգէրի գործարանների 5800 բանուորները վերսկսեցին աշխատանքները նախկին պայմաններով։

ԿԻԵՎ։ Կօօպերացիայի համագումարը ընդունեց կօօպերացիայի վերաբերեալ ընդհանուր կանոնադրութեան նախագիծը։ Համագումարին մասնակցողներին թոյլատրված է հանգանակութիւն սկսել կօօպերացիայի ինստիտուտ և թանգարան հիմնելու ֆօնդը ուժեղացնելու նպատակով։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թւի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը։

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—**Արագ գնացքը** № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ **Պոստատար գնացքը** № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.։ **Մարդատար գնացքը** № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.։ Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., **Խառն գնացքը** № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—**Պոստատար գնացքը** № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթումի 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ **Մարդատար գնացքը** № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.։ **Մարդատար գնացքը** № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 20 ր. առա., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—**Պոստատար գնացքը** № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12 ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 24/23 (միայն II և III կարգի վագօններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12 ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.։ **Մարդատար-ապրանքատար գնացքը** № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄ.—**Մարդատար գնացքը** № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 41 ր. առ., Բօրժօմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.։ **Մարդատար** № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բօրժօմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—**Արագ գնացքը** № 5—9 ժ. 35 ր. եր. **Պոստատար գնացքը** № 3—9 ժ. 1 ր. առ.։ **Մարդատար գնացքը** № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.։ **Խառն գնացքը** № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—**Պոստատար գնացքը** № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.։ **Մարդատար գնացքը** № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.։ **Մարդատար գնացքը** № 10—8 ժ. 40 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—**Պոստատար գնացքը** № 4Д/3—7 ժ. 32 ր. եր.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 26/25—(II և III կարգի վագօններով)—10 ժ. 50 ր. առ.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—**Մարդատար գնացքը** № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.։ **Մարդատար գնացքը** № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
Ա Ռ Ա Ւ Օ Տ Ն Ե Ր Ը
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական («ըֆիլիս») հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԻԵԱՆ—1—2 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւանդութ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՂԱՆԻ—9½—10 ք ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հիւ.
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Ն. Տ. ՄՈՒՂԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—1—2 ժ. ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկահատ։ Արեան, մէզի, խուխի հետազօտութիւն։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—81

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
ՅՕԳՈՒՏ „ՄՇԱԿԻ“ ՖՕՆԴԻ
հետևեալ գրքերը.
1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.
2) «ՄՇԱԿԻ» ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կազմեց Լ. Դանիէլեան » — 50 կ.
3) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
4) ԿԱՅԵՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Աւ. Առաքելեանի » — 50 կ.
5) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յոբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալմանախ) . . . 1 ր.
6) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.
Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից մի-մի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։
(2) 10—6

ԵՍ աւարտելով ՄՈՍԿՎԱՅԻ О-во распространенія между образованными женщинами практическихъ знаній ընկերութեան բարձրագոյն կուրսերի դասընթացը, ունեմ 4 տարվայ փորձառութիւն, ծառայելով Ալէքսանդրօպօլի և Երևանի դպրոցներում որոնում եմ պաշտօն ծխական դպրոցներում
Ձ Ե Ռ Ա Գ Ո Ր Ծ Ի
ուսուցչուհութեան՝ պատրաստ եմ բացի Ռուսաստանից գնալ և Պարսկաստան։ Հասցէս Эривань, Вергиніи М. Меликъ-Акоповой домъ Гуламирянца, Церковная № 12.
(չ.ու.) 619. 3—2

ՂՁԼԼ-ԱՐՎԱՏԻ
Հայոց ծխական միդասեան երկսեռ դպրոցի համար հարկաւոր են թեմականաւարտ
ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ և
ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ
ձեռագործի համար։ Ցանկալի կը լինէր ամուսիններ լինեն կամ քոյր եղբայր։ Ռոճիկը երկուսին 850 րուբլի. բնակարան և վառելիքն էլ ենք տալիս։ Ցանկացողը թող ուղարկէ իր վկայականը և յայտնէ վերջին տարին որտեղ է ուսուցչութեան պաշտօն վարել. դիմել Ղզըլ-Արվատի հոգաբարձութեանը։
(ա.օ.) 620. 4—3

Հ Ա Ր Կ Ա Ւ Ո Ր Է
հայոց տարրականների համար Ներսիսեան կամ Ցոլմանեանաւարտ փորձված
Ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի,
աւանդելու է 24 դաս, տարեկան 600 րուբլի ռոճիկ։
Դիմել՝ Моздокъ (Терс. обл.), Папечительству армянской школы.
(ա. օ.) 622. 4—2

ԱՌԵՒՏՐ. ՏՈՒՆ Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.
Ֆիրման գոյութիւն ունի 1869 թւից։ = Տելեֆօն № 2—38.
ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ ԲԱՑԱՌԱՊԷՍ
ԲԱԶՄԱԶԱՆ ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԻ (ОБОИ)
Ռուսական եւ արտասահմանեան առաջնակարգ ճարրիկաներից։
Գինը—իւրաքանչիւր փաթեթը (րուլօ) 8 կ-ից սկսած։
Նմուշներն ուղարկվում են ձրի։
Վերաճորդութեան պատճառով, խանութի մուտքը բակից։
(օ.մ.) 589. 8—8

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный